

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»

ISSN 2520-2057

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»

№ 3 (83) / 2020
2 том

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА»**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»**

*Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22444-12344ПР*

Збірник наукових праць

№ 3 (83)

2 том

Київ 2020

Повний бібліографічний опис всіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука» представлено в: **Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Turkish Education Index; Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: **Index Copernicus International (ICI); Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; Open Academic Journals Index; Research-Bib; Turkish Education Index; Polish Scholarly Bibliography; Electronic Journals Library; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky; InfoBase Index; Open J-Gate; Academic keys; Наукова періодика України; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); CrossRef.**

В журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем сучасної науки.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

Редакція:

Головний редактор: **Коваленко Дмитро Іванович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Випускаючий редактор: **Золковер Андрій Олександрович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Секретар: **Колодід Юлія Ігорівна**

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії: **Камінська Тетяна Григорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Курило Володимир Іванович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Тарасенко Ірина Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Розділ «Економічні науки»:

Член редакційної колегії: **Алієв Шафа Тифліс огли** — доктор економічних наук, професор, член Ради — науковий секретар Експертної ради з економічних наук Вищої Атестаційної Комісії при Президентові Азербайджанської Республіки (Сумгаїт, Азербайджанська Республіка)

Член редакційної колегії: **Баланюк Іван Федорович** — доктор економічних наук, професор (Івано-Франківськ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бардаш Сергій Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бондар Микола Іванович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Вдовенко Наталія Михайлівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Гоблик Володимир Васильович** — доктор економічних наук, кандидат філософських наук, професор, Заслужений економіст України (Мукачеве, Україна)

Член редакційної колегії: **Гринько Алла Павлівна** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Гуцаленко Любов Василівна** — доктор економічних наук, професор (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Дерій Василь Антонович** — доктор економічних наук, професор (Тернопіль, Україна)

Член редакційної колегії: **Денисенко Микола Павлович** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної академії інвестицій і економіки будівництва, академік Академії будівництва України та Української технологічної академії (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Дмитренко Ірина Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Драган Олена Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Еміне Лейла Кият** — доктор економічних наук, доцент (Туреччина)

Член редакційної колегії: **Єфіменко Надія Анатоліївна** — доктор економічних наук, професор (Черкаси, Україна)

Член редакційної колегії: **Заруцька Олена Павлівна** — доктор економічних наук, професор (Дніпро, Україна)

Член редакційної колегії: **Захарін Сергій Володимирович** — доктор економічних наук, старший науковий співробітник, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Зеліско Інна Михайлівна** — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Зось-Кіор Микола Валерійович** — доктор економічних наук, професор (Полтава, Україна)

Член редакційної колегії: **Ільчук Павло Григорович** — доктор економічних наук, доцент (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Клочан В'ячеслав Васильович** — доктор економічних наук, професор (Миколаїв, Україна)

Член редакційної колегії: **Копилук Оксана Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Кравченко Ольга Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Курило Людмила Ізидорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Кухленко Олег Васильович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Лойко Валерія Вікторівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Лоханова Наталя Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Малік Микола Йосипович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Мігус Ірина Петрівна** — доктор економічних наук, професор (Черкаси, Україна)

Член редакційної колегії: **Мухсінова Лейла Хасанівна** — доктор економічних наук, доцент (Оренбург, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Ніценко Віталій Сергійович** — доктор економічних наук, доцент (Одеса, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Олександр Васильович** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Осмятченко Володимир Олександрович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Охріменко Ігор Віталійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Паска Ігор Миколайович** — доктор економічних наук, професор (Біла Церква, Україна)

Член редакційної колегії: **Разумова Катерина Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Рамський Андрій Юрійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Селіверстова Людмила Сергіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Скрипник Маргарита Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Смолін Ігор Валентинович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сунцова Олеся Олександрівна** — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Танклевська Наталія Станіславівна** — доктор економічних наук, професор (Херсон, Україна)

Член редакційної колегії: **Токар Володимир Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Тульчинська Світлана Олександрівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Хахонова Наталія Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Ростов-на-Дону, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Чижевська Людмила Віталіївна** — доктор економічних наук, професор (Житомир, Україна)

Член редакційної колегії: **Чубукова Ольга Юріївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Шевчук Ярослав Васильович** — доктор економічних наук, старший науковий співробітник, доцент (Нововолинськ, Волинська обл., Україна)

Член редакційної колегії: **Шинкарук Лідія Василівна** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Шпак Валентин Аркадійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Беялов Талат Енверович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Скриньковський Руслан Миколайович** — кандидат економічних наук, член-кореспондент Української академії наук (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Peter Bielik** — Dr. hab. (Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Eva Fichtnerová** — University of South Bohemia in České Budějovice (Чеська Республіка)

Член редакційної колегії: **József Káposzta** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Henrietta Nagy** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Venelin Terziev** — Professor Dipl.Eng., PhD, доктор наук з національної безпеки, доктор економічних наук, член-кореспондент Російської академії природної історії (Русе, Болгарія)

Член редакційної колегії: **Anna Törő-Dunay** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Mirosław Wasilewski** — Dr. hab., Associate professor WULS-SGGW (Польща)

Член редакційної колегії: **Natalia Wasilewska** — Doctor of Economic Sciences, professor UJK (Польща)

Розділ «Юридичні науки»:

Член редакційної колегії: **Арістова Ірина Василівна** — доктор юридичних наук, професор (Суми, Україна)

Член редакційної колегії: **Бондаренко Ігор Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Братислава, Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Галуцько Валентин Васильович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Гиренко Інна Володимирівна** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Глушков Валерій Олександрович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Головко Олександр Миколайович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Грохольський Володимир Людвигович** — доктор юридичних наук, професор (Одеса, Україна)

Член редакційної колегії: **Мустафазаде Айтен Інглаб** — доктор юридичних наук, професор, директор Інституту права та прав людини Національної Академії Наук Азербайджану, депутат Міллі Меджлису Азербайджанської Республіки (Азербайджан)

Член редакційної колегії: **Іманли Магомед Нагі** — доктор юридичних наук, професор (Азербайджан)

Член редакційної колегії: **Калюжний Ростислав Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Клемпарський Микола Миколайович** — доктор юридичних наук, професор (Кривий Ріг, Україна)

Член редакційної колегії: **Лоредана Джані Агуїре** — доктор права, професор (Італійська Республіка)

Член редакційної колегії: **Лоренцмайєр Штефан** — доктор юридичних наук, професор (Аугсбург, Федеративна Республіка Німеччина)

Член редакційної колегії: **Макарова Тамара Іванівна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Мельничук Ольга Федорівна** — доктор юридичних наук, доцент (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Овчарук Сергій Станіславович** — доктор юридичних наук (Запоріжжя, Україна)

Член редакційної колегії: **Омельчук Василь Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Остапенко Олексій Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Пивовар Юрій Ігорович** — доктор філософії в галузі права, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Позняков Спартак Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Ірпінь, Україна)

Член редакційної колегії: **Світличний Олександр Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сидор Віктор Дмитрович** — доктор юридичних наук, професор (Чернівці, Україна)

Член редакційної колегії: **Таранова Тетяна Сергіївна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Мушенюк Віктор Васильович** — кандидат юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Анатолій Юхимович** — кандидат юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Фунта Растіслав** — кандидат юридичних наук, доцент (Сладковичово, Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Хіміч Ольга Миколаївна** — кандидат юридичних наук (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Легенький Микола Іванович** — кандидат педагогічних наук, доцент (Київ, Україна)

ЗМІСТ
CONTENTS
СОДЕРЖАНИЕ**ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ****Getman Larysa, Pshynka Anna**

FEATURES OF FORMATION OF MARKETING ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF MARKET OF MONOPOLISTIC COMPETITION 8

Андрушків Богдан Миколайович, Кирич Наталія Богданівна, Погайдак Ольга Богданівна

ВЕКТОРИ УДОСКОНАЛЕННЯ НАГОРОДНОЇ СПРАВИ ЯК ЗАСОБУ ЗАЦІКАВЛЕННЯ У ТВОРЧІЙ ТА ПРОДУКТИВНІЙ ПРАЦІ, В НОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ 11

Вітренко Людмила Олексіївна, Кобзар Інна Анатоліївна

ФІНАНСОВА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ 19

Коблянська Олена Іванівна, Бандуровська Алла Василівна

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ЗАПАСІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАЛОГО БІЗНЕСУ 25

Кулинич Тетяна Володимирівна

МОТИВАЦІЯ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЯК СКЛАДОВА МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА 31

Наконечна Юлія Леонідівна, Ібрагімова Лілія Ровшанівна

РИНОК ДЕРЖАВНИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ 37

ЮРИДИЧНІ НАУКИ**Ishchuk Olena**

LEGAL STATUS OF INDEPENDENT REGULATORY AUTHORITIES IN UKRAINE AND SWEDEN: COMPARATIVE ANALYSIS 43

Вальчук Юлія Василівна

КОРУПЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЯВИЩЕ: СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ ... 50

Getman Larysa*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Management and Administration
Kharkiv State Academy of Culture***Pshynka Anna***PhD in Philosophy, Associate Professor,
Head of the Department of Management and Administration
Kharkiv State Academy of Culture*

FEATURES OF FORMATION OF MARKETING ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF MARKET OF MONOPOLISTIC COMPETITION

Summary. The article considers the problems of monopolization of markets and marketing processes in such markets. The trend of the modern economy is the process of globalization: already large cities are growing, billion-dollar companies are moving beyond their competitors, in most developed markets, up to 90% of the total turnover falls on only a few players.

Key words: monopolization, marketing activities, company growth, customer service, new market, business processes.

The scientific works of many scientists are devoted to the problems of formation and functioning of marketing activity in the market of monopolistic competition. This aspect in foreign economic theory has been studied by scientists Brenner M., Bedor L. [1], Handley L. [4], Rosemann M., Kowalkiewicz M., Dootson, P. [7] and other. Ukrainian scientists worked on this issue: Diehtiar A. [2] Getman L., Kaliuha O. [3], Pshynka H. [5], Strii L., Zakharchenko L., Holubiev A. [8] and other. In their works the theoretical principles of formation of the system of marketing activity at the enterprise, as well as the content of the economic category monopolistic competition, are investigated and analyzed. In our opinion, the question of forming marketing activities in the monopolistic market has not been sufficiently studied. There are differences in the work of scientists on the approach to winning new markets. Deficiencies in the formation of the marketing system in the monopolistic market are also observed, which is one of the most common reasons for the ineffective activity of marketing activities of enterprises. This issue remains relevant, despite the large amount of research in this area, and therefore necessitates in-depth research.

The purpose of the article is to reveal the essence of the emergence of monopoly through marketing processes. Below we consider the stages in the development of the company necessary to achieve success in the monopolistic market.

At the first stage, a new business is launched. At the first stage, a team of enthusiasts (with a reduced sensitivity to risks and a desire to change the world) selects

an unformed market and offers it a new business model and a competitive offer [1]. And if the team did everything right, the company begins to earn its first profit, to show growth dynamics above the industry average, and it invests all its resources in further development.

There are seven main areas in which companies invest to conquer the market and create lasting benefits:

- Product quality.
- Service level.
- Team.
- Sales performance.
- Recognition and brand loyalty.
- Management systems.
- Automation and cost management.

What happens next: so a competitive product, thanks to new investments, begins to acquire even more positive characteristics. This gives customers even more incentive to purchase this product and recommend it to their friends. The company invests superprofits in the development of customer service. This dramatically increases customer satisfaction, conversion to sales, the length of the client's life cycle in the company, their readiness for recommendations, which greatly increases the profitability of marketing. Sales growth opens up opportunities for receiving wholesale discounts and favorable payment terms from suppliers and other contractors and partners [2]. All this has a beneficial effect on the cost of the product, so the company can afford to reduce pricing for the client, while maintaining the target margin level, which also leads to even greater sales growth, especially in markets with high elasticity of demand for prices.

The presence of a high-quality product, a successful business model and steadily growing financial results allows the company to attract strong managers, marketers, project managers and other specialized specialists into the team, as well as invest in their training and development. A strong, trained, organized and motivated team at a completely different level works on the creation and development of company products, creates more effective management systems, more predictable sales systems, and significantly increases the return on any dollar invested in the system. The team invests additional income in automation, which leads to a sharp reduction in the costs of basic operations, more predictable results at all levels and a multiple increase in the productivity of the entire system. At the same time, the company invests in brand recognition and loyalty, and as a result, 9 out of 10 customers are interested in the offer of this company when choosing a product, and the best personnel include the company in the list of those considered when choosing an employer; the percentage of refusals and staff turnover decreases.

The company creates its ecosystem. The business continues repeating the reinvestment cycle, constantly improving the quality of the product and service for the client, the effectiveness of sales and management systems, the strength and competence of the team, brand recognition and the requirements for automation and working with costs.

The second step is to scale success.

The company is the industry leader in the local market, the business model has shown its effectiveness: the client receives a high-quality product with unique characteristics and advantages, excellent and timely service, and all this at a very affordable price in the price / quality ratio [3]. Each market participant benefits.

At the same time, the main business processes have already been debugged, assets have been accumulated, the team is qualified, therefore, management announces the start of geographical expansion. And if the market in new regions can also be characterized as developing, rather than formed, and there are no major players (the share of three leaders is less than 45%), then the company with its successful business model repeats success in very short time and becomes the leader in every new region.

Each new market is a unique competitive environment, unique cases and difficulties. The system simultaneously learns immediately in dozens of different markets, gaining tremendous experience in solving unique problems. So the company develops its product and business model competitiveness even faster, and each new successful experience gained in the regions, the company scales immediately across the network, thereby dramatically increasing the speed of updating and development.

At the same time, the company continues its reinvestment cycles. Moreover, due to the increase in

margin, the share of the investment budget in the cost structure is growing, which only increases the pace of development of the company and the likelihood of its success in the future.

The third stage is an unattainable separation from competitors.

A large republican network forms a completely different attitude to the brand in the minds of the client. This is not a local company “on its knees”, but a large-scale brand that you can trust [4]. These are just two fundamentally different categories of companies for the client and partners. It’s like the “Premier League” — it is not for everyone, but everyone wants to go there.

Due to the economies of scale, large financial reserves, special conditions with partners and access to government, the company has the opportunity to create unique trading offers for customers that are simply not available to companies from the lower and middle leagues. To do this, they use four accelerators:

1 accelerator: resource concentration

For example, due to the volume of accumulated analytics, understanding of customers and the availability of financial funds, a company can take huge risks and give customers various guarantee programs. Or at the expense of huge turnovers and leverage, a company can go into large co-brands with partners and offer a joint product, sharing costs, but increasing the customer’s advantages in terms of price, quality, service or acquisition conditions. Not to mention the complex client loyalty programs that create a full-fledged consumption infrastructure with significant financial benefits for the client and partners.

2 accelerator: technological breakthrough

With huge investment budgets at its disposal, a company can integrate costly technological developments into its business model. This may be the latest installation for production, as a result of which the percentage of rejects is significantly reduced, which increases the quality of the product and reduces the costs of rejection. Or artificial intelligence technologies (AI), which allow companies to better understand the client, create very complex personalized products, solutions and approaches for him and improve his experience in interacting with the brand.

3 accelerator: the ability to make mistakes

Leading companies can not rely on the experience of competitors, simply copying their development. Rather, it is the destiny of the middle and lower categories — to take the best already tested and implement it for yourself. The leader company, in order to maintain the pace of development, it is necessary to constantly innovate in their solutions, which the market has not yet met. And this is a zone of high uncertainty and a complete lack of guarantees of success. Therefore, the company has to test a large number of developments, realizing that only some part will be successful. But due to the absolute novelty, these

developments provide extra added value for the client, create unique product properties, and move the company and the industry forward. Therefore, the profit from their implementation more than covers all the costs of failed development.

4 accelerator: buying competencies

Competition is the engine of innovation and the economy as a whole. Therefore, in the conditions of the free market, other successful startups and products may appear. One practice is not an attempt to fight and compete with a developing startup, but instead agree with him on a merger or purchase of technology. And then with the help of business size, this technology can scale in the shortest possible time and immediately benefit a huge mass of consumers throughout the network. And this will bring profit to the company and reduce the cost of overcoming competition.

This category includes the situation when a company outbids and takes the best minds that have developed really strong and competitive offers in other companies. And now these minds work for the benefit of a much wider range of consumers.

The client receives a really good offer, with a number of unique characteristics that are constantly evolving, adapting to the growing and changing needs of the market [5]. The offer complements the high level

of service, the convenience of channels and methods of acquisition, the quality of counseling, after-sales service, the loyalty program and various guarantees for all occasions. And all this at a reasonable price, which suits the market in terms of price / quality ratio.

Moreover, the stability of the model is not provided by the product itself — it is quite easy to copy. You can even try to reproduce the service and invest in brand awareness. But what is really difficult to copy is the strength and quality of the team, the corporate spirit, skills and competencies of those who work on creating the product, who form the service, who make sales and represent the company when working with partners and authorities [7]. It is difficult to copy management models, approaches to motivation, personal qualities of company leaders and their ability to charge a team for accomplishments, and it is almost impossible to reproduce the whole path and experience of the company, as well as built relationships with customers over the years.

Therefore, customers “vote with money” for the products of this company, and its profit and success is only a reflection of the needs of customers in its offer. And this is beneficial to everyone: to customers, and business owners, and partners, and even to the state and society as a whole.

References

1. Brenner M. and Bedor L. (2015). The content formula: calculate the ROI of content marketing & never waste money again. PA: Marketing Insider Group, West Chester. PP. 36–47.
2. Diehtiar A. O. Systema upravlinnia znanniamy iak faktor pidvyshchennia konkurento-spromozhnosti orhanizatsii / A. O. Diehtiar // Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy: zb. nauk. pr. Kharkiv: Vyd-vo NUTsZU, 2016. Vyp. 2 (5). S. 177–183. (Seriia “Derzhavne upravlinnia”).
3. Getman L. H., Kaliuha O. O. Rol' liuds'koho kapitalu v rozvytku suspil'stva / L. H. Getman, O. O. Kaliuha // Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal “Internauka”. K: 2019. № 4.
4. Handley L. (2017). Half of all advertising dollars will be spent online by 2020, equaling all combined “offline” ad spend globally. URL: <https://www.cnn.com/2017/12/04/global-advertising-spend-2020-online-and-offline-ad-spend-to-be-equal.html>.
5. Pshynka H. V. Rozvytok sotsial'noho kapitalu pidpriemstva ta ekonomichnoyi povedinky personalu pid vplyvom kul'turnykh zmin [Elektronnyi resurs] / H. V. Pshynka // Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal “Internauka”. 2018. № 16(56). PP. 17–22.
6. Rethinking B2B sales in the digital economy (2018). URL: <https://www.forbes.com/sites/forbestechcouncil/2018/04/25/rethinking-b2b-sales-in-the-digital-economy/#26b3f9367d4f>
7. Rosemann M., Kowalkiewicz M., & Dootson P. (2017). Digital strategy of the future. PwC Chair in digital economy. Published by Pw C. PP. 1–17.
8. Strii L. O. Rynkovi mekhanizmy i struktury ekonomiky infokomunikatsiinykh posluh / L. O. Strii, L. A. Zakharchenko, A. K. Holubiev // Ekonomika: realii chasu. Naukovyi zhurnal. 2014. № 1 (11). S. 134–141.

УДК 331.445

Андрушків Богдан Миколайович

*доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри управління інноваційною діяльністю та сферою послуг
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя*

Андрушків Богдан Николаевич

*доктор экономических наук, профессор,
заслуженный деятель науки и техники Украины,
заведующий кафедрой управления инновационной деятельностью и сферой услуг
Тернопольский национальный технический университет имени Ивана Пулюя*

Andrushkiv Bohdan

*Doctor of Economics, Professor, Honored Worker of Science of Ukraine,
Head of Innovation Management and Entrepreneurship Department
Ternopil Ivan Puluji National Technical University*

ORCID: 0000-0003-4897-5539

Кирич Наталія Богданівна

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту виробничої сфери
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя*

Кирич Наталья Богдановна

*доктор экономических наук, профессор,
заведующий кафедрой менеджмента производственной сферы
Тернопольский национальный технический университет имени Ивана Пулюя*

Kyrych Natalia

*Doctor of Economics, Professor, Head of Production Management Department
Ternopil Ivan Puluji National Technical University*

ORCID: 0000-0001-7728-9787

Погайдак Ольга Богданівна

*доктор економічних наук, старший науковий співробітник
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя*

Погайдак Ольга Богдановна

*доктор экономических наук, старший научный работник
Тернопольский национальный технический университет имени Ивана Пулюя*

Pohaydak Olga

*Doctor of Economics, Senior Fellow
Ternopil Ivan Puluji National Technical University*

ORCID: 0000-0002-4070-6863

**ВЕКТОРИ УДОСКОНАЛЕННЯ НАГОРОДНОЇ СПРАВИ
ЯК ЗАСОБУ ЗАЦІКАВЛЕННЯ У ТВОРЧІЙ ТА ПРОДУКТИВНІЙ ПРАЦІ,
В НОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ**

**ВЕКТОРЫ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ НАГРАДНОГО ДЕЛА
КАК СРЕДСТВА ИНТЕРЕСА В ТВОРЧЕСКОМ И ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОМ
ТРУДЕ, В НОВЫХ УСЛОВИЯХ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ**

VECTORS OF IMPROVEMENT OF AWARDS AS A MEANS OF INTEREST IN CREATIVE AND PRODUCTIVE WORK UNDER THE NEW BUSINESS CONDITIONS

Нагородний відділ Адміністрації Президента (офісу Президента), не в силі досягнути глибини всіх процесів які відбуваються при висуненні кандидатів до нагород та прийняття виваженого і справедливого рішення у цій справі. Тут повинні брати участь громадські формування. Найбільший досвід у цій справі має Асамблея ділових кіл в Україні та його виконавча дирекція. Власне ця громадська організація, в багатьох випадках, могла б виступати експертом у вирішенні нагородних справ.

(Громадська думка)

Анотація. У статті, розглянуто особливості організації нагородної справи у державі, відповідно поточної соціально – економічної ситуації. Здійснено аналіз причин виникнення непорозуміння і цій специфічній сфері життєдіяльності. Внесено пропозиції щодо стабілізації суспільства за рахунок означених чинників. Визначено роль та місце державної ідеології у нагородній справі. Доведено, що з реалізацією усіх вищезгаданих пропозицій, як правило, можуть виникати не творення в ім'я народу і суспільства, а трансформаційно-руйнівні процеси в економіці та деградаційні явища в суспільній свідомості населення. Відзначено, що виникають вони і будь-якій державі, не лише через некомпетентне і безвідповідальне управління, а й створення певних стратегічних передумов і супроводжуються певними негативними проявами, тож повинні бути дослідженими з використанням наукових методів.

В процесі вивчення нагородної діяльності виявлено найважливіші ознаки розвитку трансформаційно-руйнівних процесів у державі, сформовано причини їх виникнення та характер (виробничі) чи деградаційні (свідомісні), можливі наслідки їх проявів. Та нагородними стимулюючими засобами забезпечити попередження негативу від них.

Розкрито досвід синтезу державної і громадської нагородних систем в Україні шляхом представлення необхідних для цього умов та адміністративного сприяння. Як приклад для експертної оцінки заслуг кандидатів для нагородження запропоновано використати досвід Асамблеї ділових кіл в Україні та його виконавчої дирекції.

Ключові слова: нагородна справа, зацікавленість, стимулювання, тоталітарний режим, система, держава, громадські формування, асамблея ділових кіл, соціально-економічний розвиток, адміністративно-територіальна реформа, об'єднання територіальних громад.

Аннотация. В статье, в соответствии текущей социально – экономической ситуацией, рассмотрены особенности организации наградного дела в государстве. Осуществлен анализ причин возникновения недоразумений в этой специфической сфере жизнедеятельности. Внесены предложения по стабилизации общества за счет указанных факторов. Определена роль и место государственной идеологии в наградном деле. Доказано, что с реализацией всех вышеупомянутых предложений, как правило, могут возникать не созидание во имя народа и общества, а трансформационно-разрушительные процессы в экономике и деградационные явления в общественном сознании населения. Определено, что возникают они в любом государстве, не только из-за некомпетентного и безответственного управления, но и определенных стратегических предпосылок, сопровождаются негативными проявлениями, поэтому должны быть исследованы с использованием научных методов.

В процессе изучения наградной деятельности, выявлено важнейшие признаки развития трансформационно-разрушительных процессов в государстве, сформированы причины их возникновения и определен характер (производственные) или деградационные, определены возможные последствия их проявлений.

Изучен опыт синтеза государственной и общественной наградных систем в Украине путем представления необходимых для этого условий и административного благоприятствования. В качестве примера для экспертной оценки заслуг кандидатов для награждения, предложено использовать опыт Ассамблеи деловых кругов в Украине и его исполнительской дирекции.

Ключевые слова: наградное дело, заинтересованность, стимулирование, тоталитарный режим, система, государство, общественные формирования, Ассамблея деловых кругов, социально-экономическое развитие, административно-территориальная реформа, объединение территориальных общин.

Summary. The paper deals with the peculiarities of the organization of the prize business in the state, in accordance with the current socio – economic situation. The causes of misunderstandings and this specific sphere of life are analyzed. Proposals for stabilization of society at the expense of the above factors have been introduced. The role and place of state ideology in the

prize business is determined. It is proved that implementation of all the above proposals, as a rule, there can be no creation in the name of the people and society, but transformational-destructive processes in the economy and degradation phenomena in the public consciousness. It is noted that they arise in any state, not only through incompetent and irresponsible management, but also by creating certain strategic prerequisites and accompanied by certain negative manifestations, and have been investigated using scientific methods.

In the process of studying the rewarding activity, the most important signs of the development of transformational-destructive processes in the state were identified, to form the causes of their occurrence and nature (production) or degradation (conscious), the possible consequences of their manifestations. But reward incentives to prevent the negative effects of them.

The signs or prerequisites for the development of transformational-destructive and de-gradation processes in the state are identified, including: intensification of property redistribution, intensification of the struggle for fixed assets and resources, etc.; systematic but biased information on the development of financial and economic processes in production and economic activity, biased advertising; covering up negative tendencies in the development of the national economy as a whole, including the processes of depreciation of the monetary unit, etc.; through the media to impose false priorities; adjustable statistics; appointment to responsible state positions not on grounds of competence but on party beliefs, nepotism, etc.; weakening control and responsibility for the results of incompetent management; focusing on the development of certain negative social processes and phenomena, imposing doubtful, unjustified processes on others.

The experience of synthesis of state and public reward systems in Ukraine through presentation of necessary conditions and administrative assistance is revealed. As an example for the expert evaluation of the merits of the candidates for the award, it is proposed to use the experience of the Assembly of Business Circles in Ukraine and its Executive Directorate. The necessity of establishing a state register of recognized popular awards of such a high level that withstood many years of trials has been proved and will be recommended to the state regional and local self-government bodies to provide certain benefits to the awarded. Such steps will undoubtedly help unite society and public authorities to join forces to solve common problems.

Key words: prize business, interest, stimulation, totalitarian regime, system, state, public formations, assembly of business circles, socio-economic development, administrative-territorial reform, unification of territorial communities.

Передмова або актуальність нагородної проблематики. За результатами соціологічного дослідження в Україні крім державних нагород успішно функціонують багато відомчих та регіональних нагород серед яких ордени, медалі інші відзнаки, які вручаються за визначні заслуги перед державою. У силу згаданих обставин Держава повинна бути зацікавленою у виробленні державницької ідеології у цій сфері діяльності, підтримці та удосконаленню нагородної справи, координації цих процесів з метою отримання від реалізації цих ініціатив максимального пізнавального, виховного та економічного ефекту. На даний час у ЗМІ та відкритих листах новообраному Президенту України у справі удосконалення нагородної справи в державі піднімаються питання що до посилення виховної і заохочувальної ролі нагородної справи. що обумовлює її актуальність та своєчасність.

Ця стаття готувалась до друку ще за попереднього Президента. Та вибори і сила, розмаїття обставин тоді не дозволяла цього зробити.

Як відомо, наша держава десятки років, після проголошення незалежності, образно висловлюючись, блукає серед двох сосен. Нині народ авансував квотум довір'я новообраному Президенту України з надією що відбудуться соціально-економічні та психологічні зміни і люди без ілюзорних нагород відчуватимуть радість творення за ради щасливого майбутнього нашої держави.

Публіцистичний відступ: Автор поспілкувався з однією людиною що була за попереднього Президента представлена до нагороди, Хрестом Івана

Мазепи (державна нагорода України — що встановлена для відзначення громадян за значний внесок у відродження національної культурно-мистецької, духовної..., заслуги у державотворчій, гуманістичній, науковій, просвітницькій та благодійній діяльності).

Нагородження мало відбутись за поданням цілого ряду державних та громадських організацій серед яких Всеукраїнське товариство ім. Шевченка (з нагоди ювілею НТШ), Тернопільського ВУЗу, при підтримці Міністерства освіти та науки України, Тернопільської облдержадміністрації та громадської Академії. Між іншим, необхідно сказати що до подання процес передбачав обговорення представленої кандидатури на засіданнях ученої ради університету, Президії громадського об'єднання, чому теж передувало обговорення у трудових колективах і т.д. і т.п. Такий довгий бюрократичний ланцюг передбачають положення розроблені у свій час адміністрацією Президента відколи існує наша держава. По при те, відзнаку, Хрест Івана Мазепи у зв'язку з переобранням Президента до нині не отримав. Тепер кажуть потрібно підтвердити подання, тобто повторити цю дорогу повторно, ніби від того щось зміниться?

У нього є вже державні відзнаки і він вже давно на заслуженому відпочинку. Тут час подумати про небесні нагороди, які чекають кожного з нас без принизливих вивчень черствими чиновниками і т.п. Тим часом бюрократи мусять виконувати бюрократичні приписи.

З соціологічних позицій, поступок не продиктований амбіціями звернути на себе увагу та добитись

нагородження. У нього є вже державні відзнаки і він вже давно на заслуженому відпочинку.

Літературний відступ: *Тут час подумати про небесні нагороди, які чекають кожного з нас без принизливих вивчень черствими чиновниками.*

У цьому випадку хочеться привернути увагу на недосконалість окремих процесів нагородної справи. Як відомо, нагородження відбувається за заслуги перед державою, а не перед державним чиновництвом, відповідно держава могла б трохи серйозніше відноситись до проблеми нагородження, адже нагорода, як правило, виконує не лише заохочувальну, а і виховну у державотворчих процесах функцію.

Після проголошення незалежності нагородна справа отримала новий потужний поштовх особливо в галузевому та регіональному планах. Практично кожна облдержадміністрація чи органи місцевого самоврядування заснували свої відзнаки, які вручають за заслуги у соціально-економічному розвитку регіону. Свої відзнаки заснували, Міністерства і Відомства, ВУЗи, громадські та політичні об'єднання, духовенство. Захоплення розвитком нагородної справи... має виправдання. Разом з тим, на даний час, потребує вивчення і розробка механізмів поєднання (синтезу) організації нагородної справи з боку держави з врахуванням творчих громадських ініціатив.

Духовно-філософський відступ: *На справді, релігія каже: кожен з нас нагороду за заслуги перед Господом отримає «на тому світі». Тим часом свої нагороди мають і церкви, якими нагороджують світських людей за заслуги перед церквою. Отримують їх також служителі культу, хоч і проповідують що для істинних віруючих нагородою є страждання і захворювання. При тому дехто страждання трактує як покарання за гріх?*

Галузеві та регіональні виконавчі органи на місцях теж відзначають своїх активістів не лише дипломами і грамотами. Тим часом, у цих процесах державою практично не використовується широкий інструментарій забезпечення моральної та матеріальної зацікавленості у суспільному розвитку шляхом синтезу державних і громадських засобів [2–9; 12–14]. Власне ці та інші обставини обумовлюють актуальність та своєчасність розглядуваної проблематики.

Аналіз публікацій за темою дослідження. У численних статтях з цієї проблематики, у фахових виданнях, в даному випадку, як правило, звертається увага науковців на цікавий аспект суспільної діяльності — синтез державного і громадського розвитку нагородної справи в Україні, яка на даний час потребує серйозного удосконалення.

У 1996 р. колишній Глава ективу, видав три томи під назвою «Нагороди України: історія, держадміністрації Президента України, Д. В. Табачник (кер. авторського колфакти, документи)» (вид. Київ, «Українознавство»). У книгах він розкрив джерела нагородоутворення, розвиток нагородної справи

в Україні від доби визвольних змагань, етапу Української РСР аж до проголошення державної незалежності [12]. Між іншим, авторський колектив з цим дослідженням тоді претендував на Державну премію імені Т. Г. Шевченка.

Справді, у кожній державі, нагороди мають свою специфіку, але покликання нагород завжди всюди однакове — відзначення за трудові чи бойові заслуги перед державою. Крім цього метою кожної нагороди є не лише заохочення до творчої праці, залучення до певного виду діяльності, а і виховання свідомих людей майбутнього, патріотизму ін. Нагорода як відомо є ефективною тоді, коли ще має не лише моральний, а і матеріальний супровід. У радянський період, нагорода як правило, супроводжувалася певними матеріальними стимулами (термін успішно використовувався тоталітарним режимом. У перекладі з нім. палка якою підганяли ліниву худобу).

Нагородній справі і зокрема розвитку заохочувальних відзнак Міністерства оборони України та організації масових нагороджень в Україні, свої праці присвятили: Беляєв С., Бузало В., Граб С., Денисюк Ж., Карпов В. В., Маскевич О., Муравйов О., Омельченко М.

В свою чергу Слободянюк М., Сопов О., Царенко М. свої праці присвятили реформам нагородної системи України, розкриттю фалеристичного розмаїття України, структуризації, нагородного процесу ін.

Табачник Д., Безгін І., Бузало В., Дмитрієнко М., Курас І., Куценко В., Яковлева Л., Литвин С. М., Петренко О. М., Царенко М., Чичкань І., Чмир М., Баята Л. — організації нагородної справи у державі загалом [12].

Після проголошення незалежності нагородна справа отримала новий потужний поштовх особливо в галузевому та регіональному планах. Практично кожна облдержадміністрація чи органи місцевого самоврядування заснували свої відзнаки, які вручають за заслуги у соціально-економічному розвитку регіону. Свої відзнаки заснували, Міністерства та відомства, ВУЗи, громадські та політичні об'єднання, духовенство. Захоплення розвитком нагородної справи... має виправдання. Разом з тим, на даний час, потребує вивчення і розробка механізмів поєднання (синтезу) організації нагородної справи з боку держави з врахуванням творчих громадських ініціатив. Власне ці питання залишилися за полем зору згаданих науковців. Це засвідчує необхідність вивчення та розробки означеної проблематики, впровадженн механізмів координації і регулювання цих процесів, їх класифікації за рівнями державної реєстрації та відповідної матеріальної та моральної підтримки.

Виклад основного матеріалу. В еволюції нагородної справи у незалежній Україні, як бачимо, є свої підйоми, сплески та падіння, які спричиняються розмаїтими політичними процесами, суспільними потрясіннями іншими чинниками в т.ч. обумовленими

виробничою необхідністю ін. Шлях проб і помилок яким ідемо у своєму розвитку, передбачає розмаїті випробовування і при відповідній наполегливості досягнення бажаного результату.

Як відомо, в Україні засновано ряд нових Президентських (державних) нагород. (У Верховній Раді та Кабінеті Міністрів України для нагородження існують лише грамоти). Не беремо до уваги чисельні відомчі нагороди та нагороди громадських організацій, які як було відмічено раніше, теж користуються популярністю серед населення і підтверджують доцільність цього явища що і обумовлює необхідність глибшого дослідження цієї проблематики.

Нагородна справа радянського періоду була не лише і не стільки засобом відзначення за заслуги, скоріше ідеологічним засобом та засобом покращення життя (надбавка до пенсії і т.д.). Нині вона у порівнянні з зарплатами олігархів та «власнотимущих» є настільки мізерною що втрачає для них всякий зміст. (Преміальні виплати наприклад за виграний суд — 1.5 млн. грн. не може прирівнюватися до найвищих державних нагород).

До поки свідомість українців визріє до такого рівня що вони усвідомлять свою ідентичність, незалежність та працюватимуть на свою державу так як працюють на свою державу (без нагород), наприклад, китайці, якщо українці так захищатимуть свою державу як воювали з своїми ворогами японці, допоки рівень достатку підніметься до рівня цивілізованих європейських держав, доти нагороди будуть важливими в справі зацікавленості у посиленні оборони нашої країни та творчій і продуктивній праці.

До речі китайці історично були ініціативними. Вони вчасно виявили хибність політичного курсу Мао Цзедуну і змінивши його, уже досягнули не малих успіхів. На даний час засобами оренди та ін., ефективно використовують природні ресурси та неозорі Сибірські простори.

Довідково: Мао Цзедун — китайський політичний лідер, теоретик маоїзму, засновник Китайської комуністичної партії (ККП) у 1921, незабаром став її лідером. Не дивлячись на те що відбувалося у Китаї різнобарвні революції і т.д., він залишається національним героєм.

В свою чергу Ден Сяопін — соратник Мао Цзедуна, а потім послідовник — діяч комуністичної партії Китаю, теж один з керівників китайської держави та Восьми безсмертних КПК, власне він в 1978 році проголосив курс на радикальну реформу з метою побудови соціалізму з китайською специфікою.

Довідково: Ден Сяопін з кінця 1970-х до 1990-і був фактичним керівником Китаю, займаючи другорядні пости керівника Генерального штабу і військового міністра, а також ключовий пост голови партійної і державної Центральної військової комісії НВАК (від своїх посад він відмовився в 1989–1990), Ден Сяопін був генеральним секретарем ЦК КПК в період, коли ця посада не була найвищою в партії).

У народі і в літературі його називали «дядечко Ден» (Ден-бо). Ден Сяопін був головним ініціатором політики «чотирьох модернізацій» і побудови «соціалізму з китайською специфікою», які привели до бурхливого економічного зростання в Китайській народній республіці і досягнення одних з найвищих у світі темпів зростання економіки. Він також є творцем нової концепції взаємовідносин з етнічними китайськими територіями, що не увійшли в 1949 до складу КНР («одна держава — дві системи»)

Ден Сяопін вважав що економічний розвиток важливіший за комуністичну ідеологію. Через те йому прийшлося пережити не лише прикре пониження від червоних «комсомольців», до речі як і наш земляк, космічний конструктор Корольов, які замість нагород дістали не мало штовханів, (після яких можна... стати не героєм, а інвалідом), вони відстоювали свої переконання і все робили «во ім'я» держави. Мабуть стимулювання (бичування — стимул у перекладі, палка загострена з одного боку для шпикання в одне місце лінивих биків), у цих випадках отримали істинне підтвердження.

У нашій державі нагорода виконує функцію не лише морального зацікавлення, а і характерна певними, хоч і незначними грошовими надбавками. Нині вони складають мізерних 10 відс. доплат.

Впевнені, — ті, хто забезпечували економічний розвиток, наприклад при Адольфу Гітлеру, (Німеччина) не отримували дипломи і грамоти як це має місце у нас. Їхня наука, з великої літери не за паперові грамоти давала вражаючі результати. Пригадаймо, Вернер фон Браун (нім. *Wernher von Braun*), — німецький, а потім (після переосмислення життєвих позицій), — американський вчений, конструктор ракетно-космічної техніки. Головний конструктор ракети А-4 (Фау-2), ракети Сатурн V. «Батько» американської космічної програми працював звичайно не за американські нагороди. Інше, відомий американський учений — ядерник Оппенгеймер після бомбардування японських міст Херосімі і Нагасакі, прикро заявив: «Чи є наука добром для людини?». Мається на увазі чи завжди для науковця є нагородою результати творчої праці?

Довідково: Джуліус Роберт Оппенгеймер професор фізики Каліфорнійського університету в Берклі, член Національної академії наук США (з 1941 року). Широко відомий як науковий керівник Мангеттенського проекту, в рамках якого в роки Другої світової війни розроблялись перші зразки ядерної зброї, через це Оппенгеймера часто теж називають «батьком атомної бомби». Атомна бомба була вперше випробувана в Нью-Мексико в липні 1945 року; згодом Оппенгеймер згадував, що в той момент йому прийшли в голову слова з Бхагавад-гіти: «Якби на небі разом зійшли сотні тисяч сонць, їх світло могло б зрівнятися з саявом, що линуло від Верховного Господа... Я — Смерть, великий руйнівник світів, що несе загибель всього живого!». (Інтернет ресурс).

Хочеться вірити що не за грамоти і нагороди (хоч і вони були), він розвивав ядерну зброю, і висновки робив не після експериментальних випробовувань, а після практичного її використання і багато тисячних жертв.

Однак повернемося до теми розвитку нагородної справи у нашої державі.

Як показало соціологічне дослідження, принизливим є прихід до влади нового першого керівника і відміна в зв'язку з цим всіх представлень до нагород. За звичай, як правило, до нагород представляють за заслуги перед Батьківщиною, а не Президентським чиновництвом. Знаю і вірю що Президент за заслуги перед його особою, міг би дати (і в окремих випадках дає) значно вагомішу нагороду чим медаль, відзнаку чи навіть орден славного імені.

Літературний відступ: Багато хто на цій грішній землі вважає що найвищою нагородою є померти за свій народ і свою державу. Ми твердо переконані що такі висновки не характерні нашим лідерам. Такими були, в багатьох випадках, наші предки, як у середньовіччі, так і у минулому столітті. Серед таких Степан Бандера. Роман Шухевич та багато сотень і навіть тисяч інших які протистояли «гідрі многоглавій» і безоглядно віддали свої життя за Україну.

За ради справедливості потрібно сказати що цим особистостям одні Президенти України присвоювали звання Героя України, потім інші відміняли. Якщо ми запровадили нагороди імені таких борців за долю і волю України як Данило Галицький, Іван Мазепа, Іван Сірко, Богдан Хмельницький, ін. то чому б не заснувати нагороду імені Степана Бандери чи Романа Шухевича. Московські прихильники інерційно, не маючи державницьких переконань та державної ідеології бояться що це може не сподобатися «старшому брату», або не відповідає його установкам п'ятій колонії яка успішно вередує не лише у Верховній Раді, а і у державі, і заперечують таку ініціативу?

Оспівуючи їх героїзм пишемо:

*Життя іде, століття за століттям,
Свідомість меркне, від нових облич,
Забули тих, що нитку українства,
мережать споконвічно, ткачі. — не горілиць*

*Не за відзнаки кров пролита,
Не в нагородах суть життя,
Не ради слави спина бита,
Не як герої...йдем у небуття...*

*Та прийде час, восторжествує правда,
Не та що нині, а свята,
Тільки вона джерельно чиста і не горда,
Потішить душу і ще... Героя Зірка золота...*

На справді, нагородний відділ Адміністрації Президента (офісу Президента) не в силі досягнути гли-

бину всіх процесів які відбуваються при висуненні кандидатів до нагород та прийняття правильних і справедливих рішень у цій справі.

Все вирішує народ, все обирає народ, — як на нашу думку, у нагородній справі участь повинні брати громадські формування. Найбільший досвід у цій справі має Асамблея ділових кіл в Україні, її виконавча дирекція. Власне ця громадська організація могла б навіть на громадських засадах, взяти на себе багато функцій у реалізації нагородної справи та виступати експертом у вирішенні не лише державних, а і інших відомчих та громадських нагородних справ.

Літературний відступ: Цікавим явищем у суспільстві виявилось заснування міжнародною громадською організацією «Асамблея ділових кіл» (м. Київ, Україна) своїх нагород серед яких наприклад орден «Золотий хрест честі і звитяги «Лицар Вітчизни», який належить до категорії найвищих суспільних орденів України і вручається з відповідними протокольними почесностями під Державним прапором України з озброєною військовою Почесною вартою, за участі вищих офіцерів Збройних сил України, традиційно в супроводі окремого батальйону почесної варті Міністерства внутрішніх справ України (Національної гвардії) використанням іншої геральдичної атрибутики в національних традиціях. Суспільний орден «Лицар Вітчизни» ставить своєю метою відзначення видатних особистостей, заслуги яких перед Вітчизною є свідченням високого патріотизму та громадянської свідомості — вшанування гідних творців добра та справедливості, що живуть і працюють на основі загальнолюдських чеснот, що відображенні в традиційному Лицарському кодексі. Походження лицарських орденів з давнини було нерозривно пов'язано з козацтвом та вимогами дотримання й утвердження цих чеснот.

Орден «Лицар Вітчизни» вручається Президією Асамблеї ділових кіл і насправді служить потужним моральним стимулом для формування гармонійно розвинених особистостей на національних традиціях повернення в епоху українського козацького лицарства з високим рівнем свідомості, культури й духовності, загальноосвітньої та фахової підготовки, чия виробнича, наукова і творча діяльність та військова доблесть примножують і звеличують національний і міжнародний авторитет Вітчизни. Присудження почесного звання «Лицар Вітчизни» з врученням відповідного ордена здійснюється згідно з рішенням Науково-Експертної Ради Асамблеї ділових кіл за певними критеріями.

Нагородження супроводжується комплексом рекламно-іміджевих послуг і приурочується як правило до державних та інших свят.

В арсеналі Асамблеї ділових кіл є багато інших пристойних нагород, які успішно функціонують вже більше 10-ти років [5].

Висновки. Таким чином, для глибокого і всебічного аналізу виконання будь-якої функції держави в т.ч. нагородної, слід їх розглядати в контексті мети, змісту, форми і методів здійснення цього напрямку державної діяльності.

Мабуть, не потрібно нікому доказувати, що з реалізацією усіх вищезгаданих пропозицій, як правило, можуть виникати не творення в ім'я народу і суспільства, а трансформаційно-руйнівні процеси в економіці та деградаційні явища в суспільній свідомості населення. Заради справедливості необхідно відзначити, що виникають вони і будь-якій державі, не лише через некомпетентне і безвідповідальне управління, а й створення певних стратегічних передумов і супроводжуються певними негативними проявами, тож повинні бути дослідженими з використанням наукових методів.

В процесі вивчення нагородної діяльності нами пропонується виявити найважливіші ознаки розвитку трансформаційно-руйнівних процесів у державі, сформулювати причини їх виникнення та характер (виробничі) чи деградаційні (свідомісні), можливі наслідки їх проявів. Та нагородними стимулюючими засобами забезпечити попередження негативу від них.

Характерними ознаками проявів трансформаційно-руйнівних і деградаційних процесів у державі виступають:

- спотворення основоположних функцій держави, серед яких управлінська, виховна, юридично-правова, соціально-захисна, оборонна та ін. які здійснюються певними механізмами і засобами;
- наповнення бюджету не за рахунок виробництва та діяльності обслуговуючих підприємств, посередницьких чинників, а фіскальних джерел ін.

- без особливих зусиль можна виявити ознаки або передумови розвитку трансформаційно-руйнівних і деградаційних процесів у державі серед яких:
- активізація перерозподілу майна, посилення боротьби за основні засоби і ресурси тощо;
- системна, але необ'єктивна інформація про розвиток фінансово-економічних процесів у виробничо-господарській діяльності, необ'єктивна реклама;
- укриття негативних тенденцій у розвитку національної економіки загалом, у т.ч. процесів знецінення грошової одиниці тощо;
- через ЗМІ нав'язування фальшивих пріоритетів;
- регульована статистика;
- призначення на відповідальні державні посади не за ознаками компетентності, а за партійними переконаннями, кумівство і т.п.;
- ослаблення контролю і відповідальності за результати некомпетентного управління;
- акцентування уваги на розвиток певних негативних суспільних процесів і явищ, нав'язування сумнівних, необґрунтованих процесів ін.

Віриться що у недалекому майбутньому в державі буде запроваджено державний реєстр визнаних популярних нагород такого високого рівня що витримали багаторічні випробовування та буде рекомендовано органам державної регіональної влади та органам місцевого самоврядування передбачити певні пільги нагородженим. Такі кроки без сумніву будуть сприяти єднанню суспільства і державних органів влади об'єднанню сил на вирішення спільних проблем. Якщо не державою то суспільними органами будуть засновані ордени що носитимуть імена нових героїв. Не будуть забуті імена. С. Бандери, Р. Шухевича ін. імена яких матимуть найвищі державні нагороди.

Література

1. Аузан А. А. Крючкова П. В. (2000). Адміністративні бар'єри в економіці: інституційний аналіз. М.: ІНП Суспільний договір.
2. Андрушків Б. М., Кузьмін О. Є. (1997). Основи менеджменту: методологічні положення та прикладні механізми: Підручник для студентів та викладачів економічних спеціальностей вузів. 2-е видання, перероблене та доповнене. Тернопіль: Лілея, 292 с.
3. Андрушків Б. М. (2004). Велика ілюзія правди, або про містику слова та сліди Вселенського Розуму на тлі українського абсурду. За аг. ред. Тернопіль, 288 с.
4. Данилишин Б. М., Микитенко В. В. (2008). Макросистемна еволюція української економіки. Т. 2. К.: ЗАТ «Нічлава», 210 с.
5. Андрушків Б. М., Бортняк Ф. В., Вовк Ю. Я. та ін. (2012). Інноваційна політика: навчальний посібник; Тернопіль: ТзОВ «Терно-Граф», 484 с.
6. Кирич Н. Б. (2006). Організаційні механізми реалізації стратегії підвищення фінансово — господарської стабільності підприємства // Матеріали Х наукової конференції ТДТУ імені Івана Пулюя, Тернопіль: ТДТУ, 249 с.
7. Кирич Н. Б. (2006). Особливості управління техніко-економічними факторами стабілізації виробництва на сучасному етапі // Галицький економічний вісник. № 2 (9). С. 33–38.
8. Кирич Н. Б. (2007). Організаційно-економічна категорія господарської та фінансової стабільності функціонування підприємств в контексті сталого розвитку України // Вісник економічної науки України. № 4. С. 113–114.
9. Кирич Н. Б. (2008). Теоретичні та прикладні механізми управління стратегією підвищення господарсько-фінансової стабільності підприємства // Економіка: проблеми теорії та практики. № 3. С. 136–142.
10. Кишенькова книга молодого патріота України. Тернопіль: «Джура», 1999, 270 с.

11. Майдане, доленько, я твій — ТзОВ «Терно-граф», 2014. 43 с.
12. Нагороди України: історія, факти, документи у 3-х томах / Д. В. Табачник, І. Д. Безгін, В. Й. Бузало; [та ін.]; керівник авторського колективу Д. В. Табачник; НАН України, Ін-т історії України, [та ін.]. Київ: Українознавство: ARC-Ukraine, 1996.
13. О, прекрасні дива твої, Україно. Феномен історичних, природничих, національно-етнографічних та патріотичних традицій Тернопілля. Тернопіль: «Підручники і посібники», 2004. 264 с.
14. Реквієм за втраченими можливостями або сповідь та каяття українця. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2015. 439 с.

References

1. Auzan A. A. (2000). Administratyvni bar"yery v ekonomitsi: instytutsiynyy analiz / Auzan A. A., Kryuchkova P. V. M.: YNP Suspil'nyy dohovir.
2. Andrushkiv B. M. (1997). Osnovy menedzhmentu: metodolohichni polozhennya ta prykladni mekhanizmy: Pidruchnyk dlya studentiv ta vykladachiv ekonomichnykh spetsial'nostey vuziv / B. M. Andrushkiv, O. YE. Kuz'min. 2-e vydannya, pereroblene ta dopovnene. Ternopil': Lileya, 1997. 292 s.
3. Andrushkiv B. M. (2004). Velyka iliuziia pravdy, abo pro mistyku slova ta slidy Vselenskoho Rozumu na tli ukrainskoho absurdu. Ternopil, 288 s.
4. Danylyshyn B. M. (2008). Makrosystemna evolyutsiya ukrayins'koyi ekonomiky / Danylyshyn B. M., Mykytenko V. V. U2- kh t. T.2. K.: ZAT «Nichlava». 210 s.
5. Andrushkiv B. M. (2012). Innovatsiina polityka. / B. M. Andrushkiv, F. V. Bortniak, Yu. Ya. Vovk and other, by gen. ed. B. M. Andrushkiva, Ternopil: TzOV «Terno-Hraf», 484 p.
6. Kyrych N. B. (2006). Orhanizatsiyni mekhanizmy realizatsiyi stratehiyi pidvyshchennya finansovo — hospodars'koyi stabil'nosti pidpryyemstva // Materialy KH naukovoï konferentsiyi TDTU imeni Ivana Pulyuya, Ternopil', 17–18 travnya. Ternopil': TDTU. S. 249.
7. Kyrych N. B. Osoblyvosti upravlinnya tekhniko-ekonomichnymy faktoramy stabilizatsiyi vyrobnytstva na suchasnomu etapi // Halyts'ky ekonomichnyy visnyk. 2006. № 2 (9). S. 33–38.
8. Kyrych, N. B. (2007). Organizational and economic category of economic and financial stability of the enterprises in the context of sustainable development Ukraine // Bulletin of Economic Sciences of Ukraine, 4, 113–114.
9. Kyrych N. B. (2008). Teoretychni ta prykladni mekhanizmy upravlinnya stratehiyeyu pidvyshchennya hospodars'kofinansovoyi stabil'nosti pidpryyemstva / N. B. Kyrych // Ekonomika: problemy teorii ta praktyky. № 3. S. 136–142.
10. Kyshenkova knyha molodoho patriota Ukrainy (1999). Ternopil: «Dzhura». 270 s.
11. Maidane, dolenko, ya tvii (2014). TzOV «Terno-hraf». 43 s.
12. Nahorody Ukrainy: istoriia, fakty, dokumenty (1996). U3-kh tomakh / D. V. Tabachnyk, I. D. Bezghin, V. Y. Buzalo; [ta in.]; kerivnyk avtorskoho kolektyvu D. V. Tabachnyk; NAN Ukrainy, In-t istorii Ukrainy, [ta in.]. Kyiv: Ukrainoznavstvo: ARC-Ukraine.
13. О, прекрасні дива твої, Україно. (2004). Fenomen istorichnykh, pryrodnych, natsionalno-etnohrafichnykh ta patriotichnykh tradytsii Ternopillia. — Ternopil: «Pidruchnyky i posibnyky», 264 s.
14. Rekviem za vtrachenymy mozhlyvostiamy abo spovid ta kaiattia ukraintsia (2015). Ternopil: FOP Palianyt-sia V. A. 439 s.

УДК 339. 924:339.972

Вітренко Людмила Олексіївна

старший викладач кафедри фінансів імені Л.Л. Тарангул

Університет державної фіскальної служби України

Витренко Людмила Алексеевна

старший преподаватель кафедры финансов имени Л.Л. Тарангул

Университет государственной фискальной службы Украины

Vitrenko Lyudmila

Senior Lecturer of the Department of Finance named after L.L. Tarangul

University of State Fiscal Service of Ukraine

Кобзар Інна Анатоліївна

студентка

Університету державної фіскальної служби України

Кобзарь Инна Анатольевна

студентка

Университета государственной фискальной службы Украины

Kobzar Inna

Student of the

University of State Fiscal Service of Ukraine

**ФІНАНСОВА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ
ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ**

**ФИНАНСОВАЯ ГЛОБАЛИЗАЦИЯ
И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ЭКОНОМИКУ УКРАИНЫ**

**THE INFLUENCE FINANCIAL GLOBALIZATION
ON THE ECONOMY OF UKRAINE**

Анотація. У статті наведено основні підходи до трактування поняття «фінансова глобалізація», визначено особливості фінансової глобалізації та її вплив на розвиток вітчизняної економіки. Розглянуто місце України у глобальних економічних рейтингах. Досліджено індекс конкурентоспроможності, визначено ключові фактори легкості ведення бізнесу та позицію країни в даному рейтингу. Проведено аналіз позиції України в індексі інвестиційної привабливості. Систематизовано основні загрози та можливості подальшого розвитку глобалізаційних процесів в Україні.

Ключові слова: глобалізація, фінансова глобалізація, глобальні рейтинги, конкурентоспроможність, інвестиційна привабливість.

Аннотация. В статье приведены основные подходы к трактовке понятия «финансовая глобализация», определены особенности финансовой глобализации и ее влияние на развитие отечественной экономики. Рассмотрено место Украины в глобальных экономических рейтингах. Исследован индекс конкурентоспособности, определены ключевые факторы легкости ведения бизнеса и позицию страны в данном рейтинге. Проведен анализ позиции Украины в индексе инвестиционной привлекательности. Систематизированы основные угрозы и возможности дальнейшего развития глобализационных процессов в Украине.

Ключевые слова: глобализация, финансовая глобализация, глобальные рейтинги, конкурентоспособность, инвестиционная привлекательность.

Summary. In the article describes the main approaches to the interpretation of the term «financial globalization», defines the features of financial globalization and its impact on the development of the domestic economy. The place of Ukraine in the global economic ratings is considered. The index of competitiveness was investigated, the key factors of ease of doing business

and the position of the country in this rating were determined. The analysis of the position of Ukraine in the index of investment attractiveness was carried out. The main threats and possibilities of further development of globalization processes in Ukraine are systematized.

Key words: globalization, financial globalization, global ratings, competitiveness, investment attractiveness.

Постановка проблеми. Процеси глобалізації стали викликом для більшості національних держав, незважаючи на їх просторове розміщення чи рівень політичного, економічного та культурного розвитку. Україна, як одна з найбільших європейських держав з великим економічним потенціалом, не може залишатися осторонь глобалізаційних процесів та тенденцій до регіональної інтеграції.

У сучасних умовах фінансова глобалізація стає одним з провідних явищ у сфері міжнародних економічних відносин останнього десятиліття, з її потужним розвитком пов'язано виникнення значної кількості проблем та протиріч, нові тенденції на міжнародних фінансових та банківських ринках: постійно відбуваються суттєві коливання та зміни, які прямо чи опосередковано впливають на розвиток національних банківських систем та обсяги транснаціонального фінансового капіталу.

Слід зазначити, що фінансова глобалізація в першу чергу впливає на розвиток фінансового сектору економіки, зокрема на банківський сектор, фінансовий ринок, також це відображається на рівні дохідності суб'єктів домашніх господарств.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Проблему аналізу наслідків глобалізаційних процесів у фінансовій сфері розглядали у своїх працях такі науковці: А. Болдова [1], Н. Бородаєнко, І. Король [2], Чжунда Лі (Zhongda Li), Лу Лю (Lu Liu) [3], В. Дятлова, Ю. Коваленко [4], С. Онишко [5], К. Положенцева, Н. Тусова [6], Г. Гронтковська, О. Ряба, А. Венцурик, О. Красновська, Н. Сіренко, Є. Редзюк та інші дослідники.

Проте, ґрунтовних досліджень щодо можливостей та загроз глобалізаційних процесів для України за-

мало. Також у вітчизняній літературі недостатньо представлений аналіз інструментарію для кількісної оцінки інтенсивності глобалізаційних процесів.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теоретичних основ фінансової глобалізації та визначення її впливу на Україну.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобалізація як економічна категорія є процесом інтеграції національних економік та суспільств унаслідок збільшення вільних потоків ідей, людей, товарів, послуг та капіталу, виведення на новий рівень розвитку міжнародних продуктивних сил та виробничих відносин, факторів виробництва, які використовуються у світовому просторі, динамічних змін та впровадження новітніх технологій, корегування стратегії розвитку сучасних світогосподарських зв'язків, посилення взаємодії національних економік на базі сучасних інформаційних технологій.

Сучасні реалії розвитку світового господарства демонструють очевидність того факту, що фінанси, як і загалом економіка, стають все дедалі глобалізованішими, але вимірювання цього процесу є складним та суперечливим. Це перш за все пояснюється тим фактом, що єдиного показника вимірювання глобалізації фінансів не існує, а фахівці використовують різноманітні індикатори, коефіцієнти та показники для оцінювання цього явища.

На сьогоднішній день не існує єдиного визначення поняття «фінансова глобалізація», в табл. 1 варто розглянути декілька визначень даного поняття.

У свою чергу, З. Луцишин підкреслює, що фінансова глобалізація стала важливою тенденцією розвитку сучасної світової економіки, надзвичайно прискоривши темпи інновацій і виявивши необхід-

Таблиця 1

Сутність поняття фінансової глобалізації

Автор	Визначення
Сергіо Шмуклер	інтеграція внутрішніх національних фінансових систем у міжнародні фінансові ринки та інститути [6].
Кузнецова Л.В.	комплексне явище, що поєднує національні фінансові ринки за допомогою новітніх технологій, інтеграційних процесів, іноземного капіталу з метою прискорення економічного розвитку [7].
Чуб О.О.	процес об'єднання в єдину світову систему всієї сукупності міжнародних фінансових відносин [8].
Стукало Н.В.	вільний та ефективний рух капіталів між країнами та регіонами, функціонування глобального ринку, формування системи наднаціонального регулювання міжнародних фінансів, реалізація глобальних фінансових стратегій ТНК та транснаціональних банків [9].
Єлеських С.Я.	посилення ролі міжнародних ринків з погляду кредитування і позичання резидентами різних країн [10].
Міркін Я.М., Міркін В.Я.	процес стирання кордонів між національними ринками, інтеграції фінансових інструментів, учасників ринку, органів регулювання, механізмів торгівлі цінними паперами стандартизації правил і т.п. [10].

Джерело: узагальнено авторами на основі [6–10]

ність корегування стратегії розвитку сучасних світогосподарських зв'язків, посилення взаємодії національних економік на базі сучасних інформаційних технологій і узгоджених принципів регулювання, створення гнучких ринків праці, товарів, капіталу, подолання низки диспропорцій, які спричинила економічна глобалізація [11, с. 88].

За рівнем глобалізації фінансова сфера нині випереджає усі сфери національної економіки. Найважливіші чинники фінансової глобалізації впливають на учасників ринку — банки, фінансові компанії, біржі, уряди, банківські установи, центральні банки, вчених, засоби масової інформації (ЗМІ), позичальників, інвесторів, а також тих, хто виробляє, продукує та обслуговує засоби інформаційних технологій. Але більш важливою і дієвою організаційною складовою фінансової глобалізації є потужні фінансові корпоративні структури: банки, страхові компанії, інвестиційні фонди, аудиторські фірми, фондові біржі, валютні біржі, світові фінансові центри та світові фінансові столиці, міста-мегаполіси. Останніми роками відбувається суттєве зниження ролі комерційних банків і відповідне посилення ролі ринкових інститутів.

Визначальним для кожної країни є показник ефективності здійснення економічної політики та її місце у глобальних рейтингах. Загалом виділяють близько десяти міжнародних індексів. Найбільш поширеними є індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index), індекс глобалізації (KOF Index of Globalization), індекс легкості ведення бізнесу (Ease of doing business Index), індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom), індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI), індекс розвитку людського потенціалу (Human Development Index, HDI), індекс свободи преси (Press Freedom Index, PFI).

Індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index) — масштабне наукове

дослідження, яке здійснюється Всесвітнім економічним форумом, оцінюється 12 показників, серед яких стан інфраструктури, ринок праці, рівень освіти, макроекономічна стабільність, здатність до інновацій [12]. Результатом цього дослідження є рейтинг країн світу за показником економічної конкурентоспроможності.

У 2014 році Україна посідала в даному рейтингу 76-те місце (зі 141), в 2015-му — 79, в 2016-му — 85, в 2017-му — 81, в 2018-му — 83, в 2019-му — 85. Як бачимо, показник з кожним роком погіршується [11]. Як йдеться в щорічному звіті Всесвітнього економічного форуму, середнє значення індексу конкурентоспроможності 141 країн світу складає 61 пункт, Україна з 57-ма балами розташувалася між Шрі-Ланкою і Молдовою [12].

Найбільше балів Україна отримала за такими компонентами, як «Інституції» — 104-те місце (було 110-те), «Навички» — 44-те місце (було 45-те), «Інфраструктура» — 57-ме місце (як і торік), «Обсяг ринку» — 47-ме місце (як і торік), «Ринок товарів» — 57-ме місце (було 73-те) та «Динаміка бізнесу» — 85-те місце (було 86-те) [12].

Компонентами, які тягнуть Україну донизу, виявились «Макроекономічна стабільність» — 133-те місце (було 131-ше), «Рівень охорони здоров'я» — 101-ше місце (було 94-те), «Фінансова система» — 136-те місце (було 117-те) і «Здатність до інновацій» — 60-те (було 58-ме) [12].

У цілому, за показниками Індексу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму щодо розвитку освіти і науки Україна погіршила свої показники [13] (табл. 2).

Цьогорічна оцінка міжнародного рейтингу Doing business в Україні засвідчила позитивні зрушення. Україна стрибнула на сім сходинок вгору — і зараз знаходиться на 64 місці, так високо країна в Doing Business не піднімалася ще ніколи.

Таблиця 2

**Позиції України в Індексі глобальної конкурентоспроможності
за показниками освіти та науки у 2012–2018 рр.**

Показник	2012– 2013	2013– 2014	2014– 2015	2015– 2016	2016– 2017	2017– 2018
Індекс глобальної конкурентоспроможності	84	76	79	85	81	83
Вища освіта і професійна підготовка	34	33	34	33	35	34
Зарахування до закладів вищої освіти	13	13	14	11	16	15
Якість вищої освіти	68	72	54	56	56	55
Доступність спеціалізованих науково-дослідних і навчальних закладів	85	84	78	77	68	66
Якість науково-дослідних інститутів	69	67	43	50	60	56
Співпраця університетів та промисловості у дослідженнях та розробці	75	74	74	57	73	63
Державні закупівлі високотехнологічної продукції	130	125	98	82	96	102
Наявність вчених та інженерів	49	48	29	29	25	35

Джерело: [13]

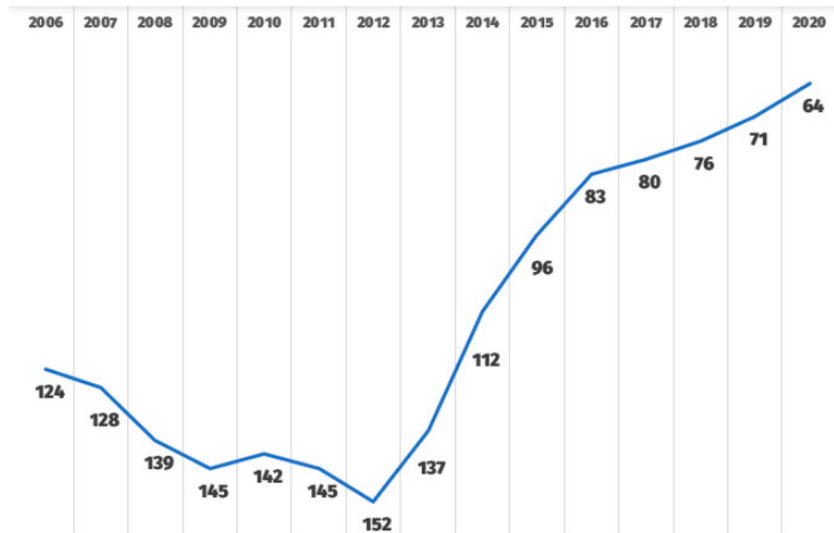

Рис. 1. Місце України в рейтингу Doing Business за 2006–2019 рр.

Джерело: [14]

Основна мета індексу легкості ведення бізнесу (*Doing Business*) від Світового банку — показувати регуляторне навантаження на бізнес. Цей індекс складається на основі даних експертного опитування працівників юридичних, інвестиційних та аудиторських компаній, для окремих показників — представників державних органів.

Слід зазначити, що від початку розрахунку рейтингу у 2006 році Україна посідала в ньому не найкращі позиції. Лише у 2015 році країна потрапила до першої сотні.

Найнижчу позицію Україна мала у 2012 році — 152 місце із 183-х. Рік тому країна досягла найвищої позиції — 71 місця серед 190 країн [15].

Позитивні зрушення позиціонуються Україною як індикатор правильності проведення реформ. Проте найбільш гострими питаннями для іноземних інвесторів в Україні залишаються реєстрація власності, захист інвесторів, ведення міжнародної торгівлі та вирішення питань щодо запобігання неплатоспроможності і банкрутству.

Даний результат непоганий, але не найкращий навіть серед країн пострадянського простору. Наприклад, Литва знаходиться на 11 місці, Естонія — на 18-му, Латвія — на 19-му, Казахстан — на 25-му, Росія — на 28-му, Молдова — на 48-му, Білорусь — на 49-му [15].

На відміну від індексу конкурентоспроможності, місце країни в рейтингу *Doing Business* можна порівнювати в часі за умови, що не було значних змін методології у певний рік. Також варто зауважити, що індекс показує не абсолютний, а відносний прогрес: якщо певна країна прогресувала швидко, а інші — ще швидше, то її місце в рейтингу може навіть знизитися.

Індекс економічної свободи складає The Heritage Foundation & the Wall Street Journal. Рівень свободи економік країн світу розраховується за середнім

арифметичним із 10 показників. До них належать свобода бізнесу, торгівлі, фінансового сектору, інвестицій, праці, монетарна і фіскальна свобода, гарантії прав власності, розміри бюрократичного апарату і ступінь захисту від корупції [16].

Сьогодні Індекс економічної свободи розраховується для 186 країн світу, при цьому повністю оцінені і зараховані до рейтингу лише 180 з них, той час як такі країни як Ірак, Лівія, Ліхтенштейн, Сомалі, Сирія та Ємен оцінюються частково й не класифікуються через відсутність достатньої кількості достовірних даних.

На рисунку 2 відображено місце України в Індексі економічної свободи за останні 10 років.

Незважаючи на те, що в 2019 році Україна покращила показники в деяких із категорій — зокрема, в питанні бізнес свободи, права власності, фіскальної свободи, в рейтингу економічних свобод посідає лише 147 місце зі 180 країн і територій.

Очолюють цього річного рейтинг (як і минулого року) Гонконг, Сінгапур, Нова Зеландія, Швейцарія, Австралія й Ірландія. Замикають рейтинг — Куба, Венесуела та Північна Корея.

Індекс інвестиційної привабливості — це оцінка інвестиційної привабливості України, що проводиться Європейською Бізнес-асоціацією і ґрунтується на характеристиці інвестиційного клімату як сукупності політичних, економічних, законодавчих, регуляторних та інших чинників, що в кінцевому рахунку визначають ступінь ризику капіталовкладень та можливість їх ефективного використання [17].

За результатами нової хвилі опитування за першу половину 2019 року, індекс склав 2,85 балів з 5-ти можливих та опинився у негативній площині (рис. 3).

Показник індексу інвестиційної привабливості України, який двічі на рік вимірює Європейська Бізнес Асоціація (ЄБА), знизився до рівня 2016 року.

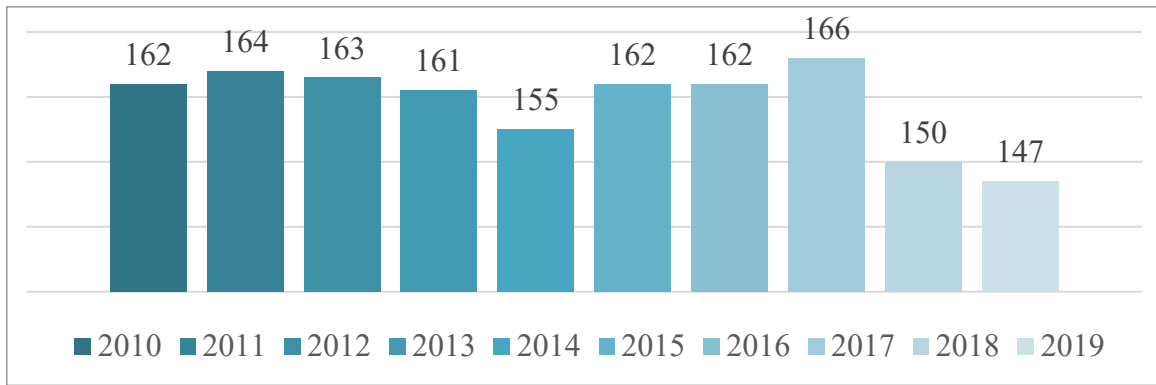

Рис. 2. Позиція України в Індексі економічної свободи 2010–2019 рр.

Джерело: [16]

Показник попереднього періоду становив 3,07 та демонстрував нейтральне ставлення інвесторів до бізнес-клімату країни.

Під час минулої хвилі опитування кількість незадоволених інвестиційним кліматом складала 40%, зараз їх кількість зросла до 57%.

Відсоток задоволених поточним станом також зменшився, наразі тільки 19% топ-менеджерів вважають бізнес-середовище сприятливим, натомість наприкінці 2018 року таких було 25%.

Бізнесмени зазначили, що серед позитивних моментів, які спостерігав бізнес за останні півроку варто відмітити лібералізацію валютного законодавства, стабільність національної валюти, демократичні президентські вибори, зниження рівня інфляції, продовження діалогу з МВФ.

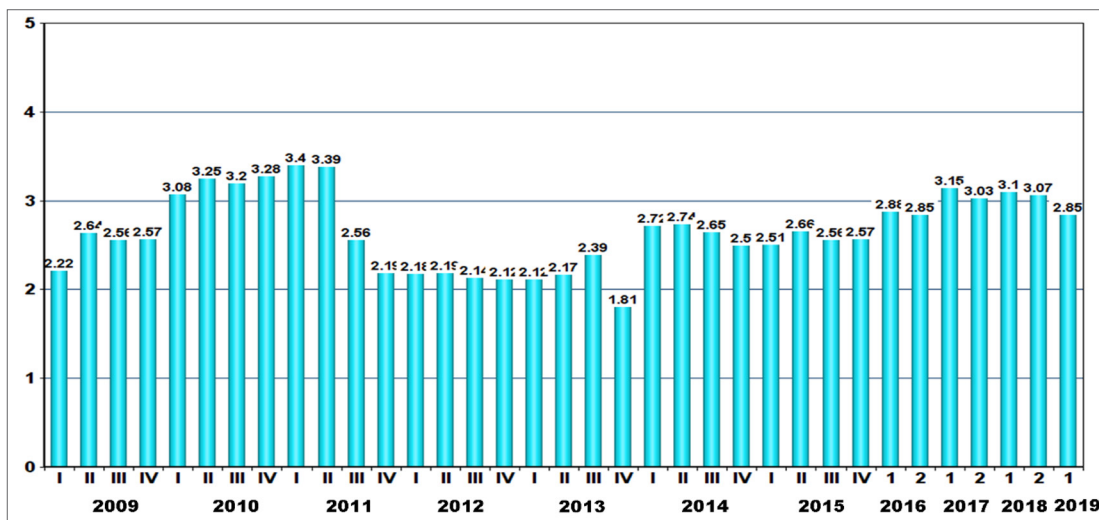
Серед топ-проблем інвестори вже традиційно зазначили високий рівень корупції (83%), недовіру до судової системи — 77%, а також відсутність земельної реформи та тіньову економіку — по 66% [19].

Дивлячись на позицію, яку зараз підтримує Україна в міжнародних рейтингах, зокрема в Doing Business, можна зробити висновок, що дані результа-

ти приведуть до збільшення можливостей входження країни до великих міжнародних коопераційних проектів, що в перспективі можуть забезпечити істотне підвищення конкурентоспроможності та розширити можливості більш вільного доступу до зарубіжних ринків за рахунок зменшення тарифних та нетарифних перешкод.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, фінансова глобалізація — це процес об'єднання в єдину світову систему всієї сукупності міжнародних фінансових відносин та національних фінансових ринків з подальшим їх перетворенням у єдиний світовий фінансовий простір. Фінансова глобалізація означає об'єднання фінансових ресурсів країн з різним рівнем економічного розвитку та стійкості фінансових систем, її причинами є об'єктивні процеси суспільного розвитку.

Проаналізувавши місце України в світових рейтингах, потрібно зазначити, що вплив фінансової глобалізації на національну економіку досить складний та суперечливий. Серед позитивних наслідків впливу глобалізації слід зазначити: скорочення витрат на здійснення зовнішньоекономічних

операцій, що є важливо, адже загальне підвищення цінової конкурентоспроможності українських виробників є одним з найактуальніших на сьогодні питань.

Стратегічні пріоритети України щодо підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності повинні відображатись у системі поступових кроків адаптації національної економіки до змін світових глобалізаційних та інтеграційних процесів. Основним меха-

нізмом підвищення конкурентних переваг України є здійснення внутрішніх реформ та трансформація векторів зовнішньоекономічної політики. Також зусилля держави варто спрямувати на формування сприятливого бізнес-середовища, яке дасть змогу реалізувати наявний інноваційний та людський потенціал та стане передумовою поступового підвищення міжнародної конкурентоспроможності України у світових рейтингах.

Література

1. Болдова А. А., Бреус К. М., Вітренко Л. О. Інтеграція ринку фінансових послуг у глобалізоване світове середовище. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2013. № 2. С. 6–13.
2. Korol, I. and Poltorak, A. (2018). Financial risk management as a strategic direction for improving the level of economic security of Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 4(2018), no. 1, pp. 235–241. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-1-235-241>.
3. Li, Zh and Liu, L. (2018). Financial globalization, domestic financial freedom and risk sharing across countries. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, vol.55, pp. 151–169. <https://doi.org/10.1016/j.intfin.2018.04.003>.
4. Коваленко Ю. М. Імперативи реформування фінансового сектора економіки України в умовах глобалізації. Ю. М. Коваленко. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2012. № 2. С. 49–52.
5. Онишко С. В. Концептуальні засади менеджменту та фінансів в умовах глобальної нестабільності. С. В. Онишко. Збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми менеджменту та фінансів в сучасних глобалізаційних процесах». 2019. URL: <http://ir.nusta.edu.ua/jspui/handle/doc/3297>.
6. Полторак А. С., Тусова Н. О. Напрями удосконалення методичного інструментарію оцінки стану фінансової безпеки України. Економічний форум. 2018. № 2. С. 224–330.
7. Кузнецова Л. В., Коваленко В. В. Вплив глобалізаційних процесів на фінансову стійкість банківської системи. Актуальні проблеми економіки. 2012. № 2. С. 264–271.
8. Чуб О. О. Банки в глобальній економіці: монографія. К.: КНЕУ, 2009. 340 с.
9. Гладчук К. Глобалізація на світових фінансових ринках та її наслідки. Ринок цінних паперів України. 2011. № 3–4. С. 14–20.
10. Міжнародні фінанси: термінологічний словник / під. ред. С. Я. Єлецьких. Краматорськ: ДДМА, 2007. 64 с.
11. Луцишин З. Асиметрія та парадокс фінансової глобалізації. Міжнародна економічна політика. 2008. № 1–2. С. 88–121.
12. Україна втратила позиції у рейтингу конкурентоспроможності. Укрінформ. 2019. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2795940-ukraina-vtratila-pozicii-u-rejtingu-konkurentospromoznosti.html>.
13. Popovych L., Kovalenko Yu. Financing of higher education institutions: problems and directions of improvement in Ukraine. Проблеми і перспективи економіки та управління. Чернівці: ЧНТУ. 2018. № 1 (13). С. 150–160.
14. Doing Business-2020. Завдяки чому Україна піднялася в рейтингу на 64 сходинку. Економічна правда. 2019. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2019/10/24/652929/>.
15. Крив'язюк І. В., Волинчук Ю. В. Україна в міжнародних економічних рейтингах: посткризові синдроми чи апокаліпсис? Актуальні проблеми економіки № 10(160). 2014. С. 56–62.
16. The heritage foundation: індекс економічної свободи. Українське товариство економічних свобод. 2019. URL: <https://ueff.org/uk/indeksy/75-indeks-ekonomichnoi-svobody-ukrainy>.
17. Маслак О. І., Таловер В. А. Комплексна оцінка інвестиційної привабливості країни. Економічний форум № 3. 2016. С. 51–59.
18. Індекс інвестиційної привабливості України. EBA Investment Attractiveness Index. 2019. URL: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2019/07/Invest_UKR_1_half_2019.pdf.
19. Оцінка інвестиційної привабливості України впала до рівня 2016 року. 2019. URL: <https://mind.ua/news/20199226-ocinka-investivablivosti-ukrayini-vpala-do-rivnya-2016-roku>.

УДК 657.11

Коблянська Олена Іванівна

кандидат економічних наук, доцент

Університет банківської справи

Коблянская Елена Ивановна

кандидат экономических наук, доцент

Университет банковского дела

Koblianska Olena

Candidate of Economic Sciences, Docent

Banking University

Бандуровська Алла Василівна

студентка

Університету банківської справи

Бандуровская Алла Васильевна

студентка

Университета банковского дела

Bandurovska Alla

Student of the

Banking University

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ЗАПАСІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАЛОГО БІЗНЕСУ

ОСОБЕННОСТИ УЧЕТА ЗАПАСОВ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ МАЛОГО БИЗНЕСА

FEATURES OF STOCK ACCOUNTING AT SMALL BUSINESS ENTERPRISES

Анотація. Стаття є дослідженням особливостей обліку запасів на підприємствах малого бізнесу. З'ясовано, що в умовах переходу української економіки на інноваційний шлях розвитку підсилюється значимість малого бізнесу. В результаті на перший план виходить завдання реформування бухгалтерського обліку та звітності малих підприємств. Важко собі уявити підприємство, в діяльності якого тією чи іншою мірою не були б задіяні запаси. Вони потрібні для виготовлення продукції, адміністративних, збутових цілей та ін., тому питання правильного обліку таких активів дуже важливі. Згідно Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» малі підприємства характеризуються: балансовою вартістю активів до 4 млн. євро; чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) до 8 млн. євро; середньою кількістю працівників до 50 осіб. А згідно Господарського кодексу малі підприємства мають: річний дохід від будь-якої діяльності до 10 млн. євро; середню кількість працівників за звітний період (календарний рік) до 50 осіб.

Необхідно зазначити, що організація обліку на підприємствах малого бізнесу має відповідати всім вимогам щодо обліку: забезпечувати інформаційну, контрольну, аналітичну та оціночну функції. Основним завданням організації обліку на малих підприємствах є створення такої системи отримання інформації, яка б забезпечувала реальне управління суб'єктом малого підприємництва та примноження доходу від його діяльності. До одного із найважливіших завдань бухгалтерського обліку є забезпечення збереження майна та облік запасів на підприємстві. За базове розуміння категорії «запаси» необхідно прийняти визначення наведене в П (С) БО9 «Запаси», яке аналогічне визначенню наведеному в МСФЗ2 «Запаси». Облік запасів і порядок їх оцінки у малих підприємствах регулюється Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 9 «Запаси». У бухгалтерському обліку запаси (товари) відображаються за первісною вартістю. Систематичний облік запасів здійснюють у натуральному та грошовому вимірниках на рахунках групого класу плану рахунків (20). Бухгалтерський облік усіх видів запасів здійснюють в аналітичному розрізі з урахуванням вимог щодо забезпечення кількісно-сумовою та якісною інформацією про рух і наявність товарів. Документальне

оформлення надходження, наявності і витрачання запасів є надзвичайно відповідальним процесом у роботі підприємств малого бізнесу.

Ключові слова: підприємства малого бізнесу, облік запасів, бухгалтерський облік.

Аннотация. Статья представляет собой исследование особенностей учета запасов на предприятиях малого бизнеса. Установлено, что в условиях перехода украинской экономики на инновационный путь развития усиливается значимость малого бизнеса. В результате на первый план выходит задача реформирования бухгалтерского учета и отчетности малых предприятий. Трудно себе представить предприятие, в деятельности которого в той или иной степени не были бы задействованы запасы. Они нужны для изготовления продукции, административных, сбытовых целей и др., поэтому вопрос правильного учета таких активов очень важен. Согласно Закону Украины «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности в Украине» малые предприятия характеризуются: балансовой стоимостью активов в 4 млн. евро; чистым доходом от реализации продукции (товаров, работ, услуг) в 8 млн. евро; средней численностью работников до 50 человек. А согласно Хозяйственного кодекса малые предприятия имеют: годовой доход от любой деятельности в 10 млн. евро; среднюю численность работников за отчетный период (календарный год) до 50 человек.

Необходимо отметить, что организация учета на предприятиях малого бизнеса должна соответствовать всем требованиям по учету: обеспечивать информационную, контрольную, аналитическую и оценочную функции. Основной задачей организации учета на малых предприятиях является создание такой системы получения информации, которая бы обеспечивала реальное управление субъектом малого предпринимательства и приумножения дохода от его деятельности. Одной из важнейших задач бухгалтерского учета является обеспечение сохранности имущества и учет запасов на предприятии. Под базовым пониманием категории «запасы» необходимо принять определение, приведенное в П (С) БО9 «Запасы», которое аналогичное определению, приведенному в МСФЗ2 «Запасы». Учет запасов и порядок их оценки в малых предприятиях регулируется Положением (стандартом) бухгалтерского учета 9 «Запасы». В бухгалтерском учете запасы (товары) отражаются по первоначальной стоимости. Систематический учет запасов осуществляют в натуральном и денежном эквивалентах на счетах второго класса плана счетов (20). Бухгалтерский учет всех видов запасов осуществляют в аналитическом разрезе с учетом требований по обеспечению количественно-суммовой и качественной информации о движении и наличии товаров. Документальное оформление поступления, наличия и расходования запасов является чрезвычайно ответственным процессом в работе предприятий малого бизнеса.

Ключевые слова: предприятия малого бизнеса, учет запасов, бухгалтерский учет.

Summary. The article is a study of the features of inventory accounting at small businesses. It is found that in the conditions of transition of the Ukrainian economy to the innovative way of development the importance of small business is increasing. As a result, the task of reforming the accounting and reporting of small businesses comes to the fore. It is difficult to imagine an enterprise whose activities would not in any way involve inventories. They are necessary for the production job, administrative and marketing purposes, etc., so the issues of proper accounting of such assets are very important. According to the Law of Ukraine «On Accounting and Financial Reporting in Ukraine», small enterprises are characterized by: carrying value of assets up to 4 million euros; net income from sales of products (goods, works, services) up to 8 million euros; the average number of employees is up to 50 people. In addition, according to the Commercial Code, small businesses have: annual income from any activity up to 10 million euros; average number of employees for the reporting period (calendar year) up to 50 people.

It should be noted that the organization of the accounting of small businesses must meet all the requirements for accounting: to provide information, control, analytical and evaluation functions. The main task of organizing small business accounting is to create a system of information retrieval that would provide real management of the small business entity and multiply the income from its activities. One of the most important tasks of accounting is to ensure the preservation of property and inventory in the enterprise. The definition «Inventories» given in AR(S) 9, which is similar to the definition in IFRS2 «Inventories», should be taken for the basic understanding of the category «inventories». The accounting of inventories and the procedure for their valuation in small enterprises is governed by Accounting Requirement (Standard) 9 «Inventories». In accounting, inventories (goods) are carried at baste cost. The systematic accounting of inventories is carried out in the physical and monetary accounting measurement in the accounts of the second class of the plan of accounts. Accounting for all types of inventories is carried out in an analytical context, taking into account the requirements for providing accrual and qualitative information on the goods movement and availability. Documenting the receipt, availability and use of inventory is an extremely responsible process for small businesses.

Key words: small business, inventory accounting, accounting.

Постановка проблеми. В умовах переходу української економіки на інноваційний шлях розвитку підсилюється значимість малого бізнесу. Малий бізнес, володіючи високою гнучкістю, здатний швидко адаптуватися до мінливих умов ринку і виконує найважливіші економічні і соціальні функції. Не-

достатня розвиненість вітчизняного малого бізнесу викликає необхідність надання йому державної підтримки в різних напрямках, включаючи і сферу обліку та звітності. На наш погляд, негативним моментом, стримуючим сьогодні розвиток малого підприємництва в Україні, є відсутність достовірної

інформації про стан малих підприємств і результати їх діяльності. Така інформація необхідна як для держави, що встановлює політику розвитку малого підприємництва, так і для інвесторів, які забезпечують приплив фінансових ресурсів в малий бізнес. В результаті на перший план виходить завдання реформування бухгалтерського обліку та звітності малих підприємств, рішення якого дозволить підвищити інвестиційну привабливість і конкурентоспроможність підприємств малого бізнесу.

Бухгалтерський облік є обов'язковим видом обліку, який ведеться підприємством. І суб'єкти малого підприємництва не є винятком. Бухгалтерський облік є базою для прийняття управлінських рішень менеджментом, власниками [6, с. 180]. Важко собі уявити підприємство, в діяльності якого тією чи іншою мірою не були б задіяні запаси. Вони потрібні для виготовлення продукції, адміністративних, збутових цілей та ін.. тому питання правильного обліку таких активів дуже важливі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням бухгалтерського обліку присвячені праці таких вітчизняних учених, як: Ю. Подмешальська, М. Ф. Айзатова, І. М. Васькович, Н. О. Вороная, Н. В. Хоча, Л. Ю. Шевців, О. Е. Лубенченко. З огляду на впровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), процес дослідження бухгалтерського обліку є безперервним і необхідним. А введення в дію змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» потребують додаткового дослідження та тлумачення особливостей організації обліку малих підприємств.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Розглянути особливості обліку запасів на підприємствах малого бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Поняття «мале підприємство» було введено в Україні в 1991 році п. 2 ст. 2 Закону України «Про підприємства в Україні». З 01.01.2004 р. Закон № 887 утратив свою дію з вступом в силу Господарського кодексу України від 16.01.2003 р. № 436 — IV. Проте з 01.01.2018 р. вступив в силу Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 05.10.2017 р. № 2164–29, яким визначено критерії визнання «мікро підприємство», «мале підприємство», «середнє підприємство» «велике підприємство».

За законодавством України суб'єкти малого підприємництва це:

- фізичні особи, зареєстровані у встановленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності;
- юридичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми та форми власності [1].

Згідно Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» малі підприємства характеризуються:

- балансовою вартістю активів до 4 млн. євро;

- чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) до 8 млн. євро;
- середньою кількістю працівників до 50 осіб.

Згідно Господарського кодексу малі підприємства мають:

- річний дохід від будь-якої діяльності до 10 млн. євро;
- середню кількість працівників за звітний період (календарний рік) до 50 осіб.

Необхідно зазначити, що організація обліку на підприємствах малого бізнесу має відповідати всім вимогам щодо обліку: забезпечувати інформаційну, контрольну, аналітичну та оціночну функції. Основним завданням організації обліку на малих підприємствах є створення такої системи отримання інформації, яка б забезпечувала реальне управління суб'єктом малого підприємництва та примноження доходу від його діяльності [4, с. 12].

Згідно з діючим законодавством України малі підприємства, що відповідають критеріям визначеним в п. 291 ПКУ мають право на застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності [2].

Для розвитку та сталого функціонування малого бізнесу необхідні чіткі і прості у використанні і розумінні схеми обліку, які стануть для керівництва основою стабільного функціонування. Серед багатьох існуючих факторів, які відображаються на організації бухгалтерського обліку малих підприємств, більшість вчених-економістів, виділяють наступні:

1. Обмежені фінансові можливості щодо залучення висококваліфікованих фахівців з бухгалтерського обліку і з інших сфер (зокрема, юриспруденції, маркетингу, менеджменту). Тут важливо знати і розуміти, що первинна постановка обліку — така ж необхідна умова при організації підприємства, як і упорядкування його установчих документів.

2. Потреба у всебічних знаннях законодавства для здійснення своєї діяльності. Для організації навіть невеликого підприємства необхідно всебічне знання існуючої законодавчої бази: цивільного, податкового, трудового, валютного, митного, зовнішньоекономічного законодавства. Відсутність відповідних знань часто використовується протилежною стороною в своїх інтересах. Недостатність правової освіти та відсутність знань з організації документообігу є сьогодні одними з найбільш актуальних проблем.

3. Невелика кількість працюючих. Оскільки обсяги діяльності не дозволяють зайняти весь робочий час співробітника виконанням виключно його спеціальних обов'язків, його просять також виконувати інші роботи, в тому числі ті, які потребують знань з інших галузей, фахівців з яких у підприємства немає. Таким чином, малі підприємства в більшому ступені потребують універсальних працівників.

4. Слабка захищеність перед податковими та іншими контролюючими органами. Відсутність можливості тримати висококваліфікованих фахівців і недосконалість існуючої судової системи призводить

до того, що перевіряючий орган може здійснювати протиправні дії, змушуючи переплачувати податки, робити інші дії, які принижують персонал та інтереси суб'єктів малого підприємництва.

5. Недостатнє знання керівництвом завдань бухгалтерського обліку. В системі управління організацією бухгалтерський облік виконує функцію зворотного зв'язку, тобто надає інформацію керівнику про те, чим він керує і до яких наслідків це призводить [3, с. 238].

До одного із найважливіших завдань бухгалтерського обліку є забезпечення збереження майна та облік запасів на підприємстві.

За базове розуміння категорії «запаси» необхідно прийняти визначення наведене в П (С) БО9 «Запаси», яке аналогічне визначенню наведеному в МСФЗ 2 «Запаси». Відповідно до П (С) БО9 запаси — це активи, які: утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності; перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва; утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством. Таким чином, в П (С) БО9 та МСФЗ 2 запаси розглянуті виключно з точки зору можливості віднесення їх до активів підприємства [8, с. 164].

Одиницею бухгалтерського обліку запасів є їх найменування або однорідна група (вид). Класифікація запасів, наведена в п. 6 П (С) БО 9 і п. 1.3 Методрекомендацій № 2, передбачає ділення запасів для цілей бухгалтерського обліку залежно від способу, яким вони отримані, та напряму, в якому їх використовуватимуть. Відповідно до зазначеної класифікації запаси включають:

- сировину, основні й допоміжні матеріали, комплектуючі вироби та інші матеріальні цінності, що призначені для виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, обслуговування виробництва й адміністративних потреб;
- незавершене виробництво у вигляді незакінчених обробкою і складанням деталей, вузлів, виробів та незавершених технологічних процесів;
- готову продукцію, що виготовлена на підприємстві, призначена для продажу та відповідає технічним і якісним характеристикам, передбаченим договором або нормативно-правовим актом;
- товари у вигляді матеріальних цінностей, що придбані (отримані) та утримуються підприємством з метою подальшого продажу;
- малоцінні та швидкозношувані предмети, що використовуються не більше одного року або нормального операційного циклу, якщо він більше одного року;
- поточні біологічні активи, які оцінюються згідно з П (С) БО 9, а також сільськогосподарську продукцію та продукцію лісового господарства після її первісного визнання [5].

Облік запасів і порядок їх оцінки у малих підприємствах регулюється Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 9 «Запаси». У бухгалтерському обліку запаси (товари) відображаються за первісною вартістю. Відповідно до П (С) БО 9 «Запаси» первісною вартістю запасів придбаних за плату, є собівартість, яка складається з таких фактичних витрат:

- суми, сплаченої за договором постачальнику (продавцю) за врахуванням непрямих податків;
- суми ввізного мита (під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності);
- суми непрямих податків, сплачених у зв'язку з придбанням запасів, що не відшкодовуються підприємству;
- транспортно-заготівельні витрати (витрати на заготівлю запасів, вантажно-розвантажувальні роботи, транспортування, страхування ризиків транспортування запасів);
- інші витрати, безпосередньо пов'язані з придбанням запасів і доведенням їх до стану, в якому вони придатні для використання у запланованих цілях.

Використання виробничих запасів підприємства є обов'язковою умовою здійснення виробничого процесу. Запаси у виробництві використовують одноразово і переносять повністю свою вартість і собівартість виготовленої продукції (виконаних робіт, наданих послуг), на відміну від основних засобів. Від правильного ведення обліку запасів залежить достовірність даних про отриманий підприємством прибуток.

Систематичний облік запасів здійснюють у натуральному та грошовому вимірниках на рахунках другого класу плану рахунків (20). За дебетом 20 рахунка відображають збільшення балансової вартості запасів внаслідок їх надходження, а за кредитом 20 рахунка — зменшення вартості запасів внаслідок їх відбуття або уцінки. Якщо мале підприємство використовує загальний план рахунків, виробничі запаси обліковують на рахунку 20 «Виробничі запаси», 22 «Малоцінні та швидкозношувані предмети» [9, с. 66].

Бухгалтерський облік усіх видів запасів здійснюють в аналітичному розрізі з урахуванням вимог щодо забезпечення кількісно-сумовою та якісною інформацією (марка, розмір, сорт тощо) про рух і наявність товарів. За умови застосування методу оцінки за ціною продажу підприємства роздрібною торгівлі можуть здійснювати аналітичний облік товарів тільки в сумовому вираженні. Аналітичний облік запасів здійснюють у розрізі видів запасів, місць зберігання, матеріально відповідальних осіб.

Питання про те, за якою вартістю необхідно відображати запаси у бухгалтерському обліку, виникає у двох випадках: під час зарахування на баланс підприємства та на дату балансу. Запаси відображають на дату балансу за найменшою з двох оцінок: чистою вартістю реалізації або первісною вартістю.

Основна мета підприємства при придбанні запасів — використовувати їх у власній господарській діяльності. При цьому під використанням запасів у господарстві, зазвичай, мають на увазі їх відпуск на такі цілі:

- виробництво продукції (робіт, послуг);
- загальновиробничі потреби;
- виправлення браку;
- загальногосподарські (адміністративні) потреби;
- забезпечення збуту продукції;
- будівництво (виготовлення) основних засобів;
- ремонт і поліпшення основних засобів.

Важливою умовою правильної організації обліку виробничих запасів є їх відповідне групування. На різних підприємствах виробничі запаси можуть мати різне призначення залежно від функції, яку вони виконують у процесі виробництва. Тому важливо правильно згрупувати (класифікувати) виробничі запаси на підприємстві за їх призначенням та роллю у процесі виробництва. На підприємствах кожна група запасів може складатися із десятків сотень назв, сортів, розмірів. Для раціонального обліку виробничих запасів, який би сприяв оперативній роботі, плануванню та бухгалтерському обліку, необхідно розробити деталізоване групування таких запасів. З цією метою на підприємствах перелік найменувань окремих видів запасів класифікується за визначеною ознакою. Виробничі запаси поділяються на групи, кожна група поділяється на підгрупи. У межах кожної підгрупи запаси, в свою чергу, групуються за профілем, маркою, сортом, а потім за розміром та ін. Бухгалтерський облік має забезпечити контроль за залишками, надходженням і витратами виробничих запасів на складі, що є важливою умовою для забезпечення збереження власності підприємства. Документальне оформлення

надходження, наявності і витрачання матеріальних ресурсів є досить відповідальним процесом, який повинен забезпечити необхідну інформацію як для обліку, так і для контролю та оперативного управління рухом матеріальних цінностей [7, с. 12]. Вибір оптимального для підприємства методу оцінки вибуття запасів залежить від великої кількості зовнішніх та внутрішніх факторів, які впливають на результати діяльності підприємства та його фінансовий стан.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що обов'язковою умовою чіткої організації бухгалтерського обліку на малих підприємствах є забезпечення відображення кожної господарської операції у відповідних документах. Оскільки підприємства малого бізнесу використовують безліч первинних документів, що у свою чергу обумовлює значну трудомісткість обліку, виникає потреба застосування нагромаджувальних документів, які дозволятимуть здійснювати записи однорідних господарських операцій по мірі їх виникнення впродовж місяця чи періоду виконання робіт. Основним завданням організації обліку на малих підприємствах є створення такої системи отримання інформації, яка б забезпечувала реальне управління суб'єктом малого підприємництва та примноження доходу від його діяльності. А необхідними умовами правильної організації обліку виробничих запасів є: чітка організація складського господарства; наявність інструкції з обліку запасів; розробка номенклатури запасів; розробка норм запасу і норм витрат запасів.

Перспективами майбутніх досліджень у сфері бухгалтерського обліку суб'єктів малого підприємництва є розробки щодо підвищення інформативності обліку та забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень.

Література

1. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22 березня 2012 р. № 4618-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17> (дата звернення 22.01.2020).
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755 — VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 22.01.2020).
3. Айзатова М. Ф. Особливості організації обліку на малих підприємствах в умовах адаптації до змін законодавства / М. Ф. Айзатова, Л. М. Макарова // Молодий вчений. 2014. № 5. С. 237–240.
4. Васюкович І. М. Організація бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу в Україні / Васюкович І. М. // WORLD SCIENCE. 2018. № 1 (29). С. 11–14.
5. Вороная Н. Запаси та їх класифікація / Н. Вороная, М. Нестеренко, Н. Чернишова // Податки та бухгалтерський облік. 2018. № 50. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2018/june/issue-50/article-37370.html> (дата звернення 22.01.2020).
6. Лубенченко О. Організація обліку на підприємствах малого бізнесу та її вдосконалення / О. Лубенченко, О. Лаптева // Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Серія: Економіка і управління. 2016. Вип. 37. С. 178–187.
7. Подмешальська Ю. В. Облік виробничих запасів / Ю. В. Подмешальська, Є. К. Зайберт // Ефективна економіка. 2018. № 3. С. 7–15.
8. Хоча Н. В. Основні підходи до вибору форми організації обліку на малому підприємстві / Н. В. Хоча // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 14 (2). С. 162–166.

9. Шевців Л. Ю. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Облік на малих підприємствах» / Л. Ю. Шевців. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2014. 129 с.

References

1. Zakon Ukrainy «Pro rozvytok ta derzhavnu pidtrymku maloho i serednoho pidpriemnytstva v Ukraini» vid 22 bereznia 2012 r. № 4618-VI. [Law of Ukraine «On Development and State Support of Small and Medium-Sized Entrepreneurship in Ukraine» of March 22, 2012 No. 4618-VI.]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17> (accessed 22.01.2020).
2. Podatkovyi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 № 2755 — VI. [Tax Code of Ukraine № 2755 of 02.12.2010 — VI.]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (accessed 22.01.2020).
3. Aizatova M. F., Makarova L. M. (2014) Osoblyvosti orhanizatsii obliku na malykh pidpriemstvakh v umovakh adaptatsii do zmin zakonodavstva [Features of organization of accounting at small enterprises in the conditions of adaptation to changes of the legislation] // Molodyi vchenyi. No. 5. PP. 237–240.
4. Vaskovych I. M. (2018) Orhanizatsiia bukhhalterskoho obliku na pidpriemstvakh maloho biznesu v Ukraini [Organization of accounting at small business enterprises in Ukraine] // WORLD SCIENCE. No. 1 (29). PP. 11–14.
5. Voronaia N., Nesterenko M., Chernyshova N. (2018) Zapasy ta yikh klasyfikatsiia [Inventories and their classification] // Podatky ta bukhhalterskyi oblik, no 50. Available at: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2018/june/issue-50/article-37370.html> (accessed 22.01.2020).
6. Lubenchenko O., Laptieva O. (2016) Orhanizatsiia obliku na pidpriemstvakh maloho biznesu ta yii vdoskonalennia [Organization and accounting of small business enterprises] // Zbirnyk naukovykh prats Derzhavnoho ekonomiko-tekhnolohichnoho universytetu transportu. Serii: Ekonomika i upravlinnia. Vol. 37. PP. 178–187.
7. Podmeshalska Yu. V., Zaibert Ye. K. (2018) Oblik vyrobnychych zapasiv [Accounting for production inventories] // Efektyvna ekonomika. No 3. PP. 7–15.
8. Khocha N. V. (2017) Osnovni pidkhody do vyboru formy orhanizatsii obliku na malomu pidpriemstvi [Basic approaches to choosing a form of accounting organization in a small business] // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo. Vol. 14 (2). PP. 162–166.
9. Shevtsiv L. Yu. (2014) Konspekt lekttsii z navchalnoi dystsypliny «Oblik na malykh pidpriemstvakh» [Synopsis of lectures on the discipline «Accounting for small businesses»]. Lviv: LNU im. I. Franka. (in Ukrainian).

УДК 005.95/.96:331.101.3

Кулинич Тетяна Володимирівна

*кандидат економічних наук,
викладач циклової комісії економіки, управління та адміністрування
Харківський торговельно-економічний коледж КНТЕУ*

Кулинич Татьяна Владимировна

*кандидат экономических наук,
преподаватель цикловой комиссии экономики, управления и администрирования
Харьковский торгово-экономический колледж КНТЕУ*

Kulinich Tetiana

*Candidate of Economic Sciences,
Lecturer of Department Economics, Management and Administration
Kharkov Trade and Economic College of
Kyiv National Trade and Economic University*

МОТИВАЦІЯ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЯК СКЛАДОВА МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА

МОТИВАЦИЯ И СТИМУЛИРОВАНИЕ ТРУДА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ МЕНЕДЖМЕНТА ПРЕДПРИЯТИЯ

MOTIVATION AND STIMULATION OF LABOR AS A COMPONENT OF ENTERPRISE MANAGEMENT

Анотація. Стаття присвячена аналізу існуючих проблем трудової мотивації працівників та стимулювання їх праці у системі менеджменту підприємства. Розкрито сутність потреб працівників, їх трудових цінностей, особливості мотиваційного процесу, завдяки якому здійснюється задоволення першочергових потреб. Виділено переваги та недоліки існуючих методів мотивації працівників, доведено необхідність поєднання цілей працівників з метою підприємства.

Ключові слова: мотивація праці, стимулювання праці, потреби працівників, мотиваційний процес, методи мотивації.

Аннотация. Статья посвящена анализу существующих проблем трудовой мотивации работников и стимулирования их труда в системе менеджмента предприятия. Раскрыта сущность потребностей работников, их трудовых ценностей, особенности мотивационного процесса, благодаря которому осуществляется удовлетворение первостепенных потребностей. Выделены преимущества и недостатки существующих методов мотивации работников, обоснована необходимость объединения целей работников с целью предприятия.

Ключевые слова: мотивация труда, стимулирование труда, потребности работников, мотивационный процесс, методы мотивации.

Summary. The article is devoted to the analysis of existing problems of labor motivation of workers and their stimulation in the enterprise management system. The essence of the needs of workers, their labor values, features of the motivational process through which the satisfaction of primary needs is carried out is revealed. The advantages and disadvantages of the existing methods of employee motivation are highlighted and the need for combining the goals of workers with the goal of the enterprise is substantiated.

Key words: labor motivation, labor stimulation, workers needs, motivation process, methods of motivation.

Постановка проблеми. Економіка України схильна до багатьох негативних факторів: великі диспропорції в структурі національної економіки, розрив колишніх господарських зв'язків, інфляція, проблеми «неплатежів», соціальна напруженість, тиск «тіньової» економіки, що швидко розширює

свої масштаби, та інше. За цих обставин діяльність підприємств сполучена з величезним і багатоплановим ризиком і тому характеризується високим ступенем нестійкості. Все це обумовлює необхідність створення нових підходів до системи менеджменту, які б створили умови для підвищення ефективності

діяльності підприємств — основної ланки господарської системи. І тут головну роль відіграють менеджери-фахівці, які, використовуючи різні інструменти управління, забезпечують досягнення підприємством поставлених цілей. Однак методи реалізації цілей можуть бути різними. Загально-відомо, що координація діяльності людей не може бути ефективною, якщо вони не мають прагнення до співробітництва. Але подібна кооперація не виникає автоматично, її необхідно створювати.

Тому в даний час украй важливо усвідомлення керівниками підприємств і структурних підрозділів, що саме людські можливості є визначальними в досягненні поставлених цілей. Від ефективності управління робочою силою залежать як виробничі результати, загальні показники, що характеризують економічний розвиток країни, так і добробут людей. Вкладення в людські ресурси та кадрову роботу повинні стати довгостроковим фактором конкурентоздатності та виживання підприємства, тому що людина є найважливішим елементом виробничого процесу на підприємстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок в осмислення проблеми мотивації праці внесли закордонні вчені А. Сміт, Ф. Тейлор, О. Гілберт, Л. Гілберт, А. Файоль, Е. Мейо, Д. Мак-Грегор, А. Маслоу, К. Альдерфер, Ф. Герцберг, Л. Портер, Д. Мак-Клелланд та інші. Їх розробки та мотиваційні теорії відомі широкому колу читачів та дослідників. Відомий вклад у вивчення мотивації праці сучасних українських дослідників Абрамова В. М., Данюка В. М., Колота А. М., Афоніна А., Верещакіної Л. А., Кареліної І. М., Січкаря В. С., Смоловікова В. Б., Козенкова Д. Є., Хаєта Г. Л., Єськова О. Л., Кулійчука В. І. та інших.

Дослідження теоретичних питань і практики мотивації та стимулювання персоналу дозволило визначити низку невирішених проблем. Серед них: недосконалі методи роботи керівників щодо мотивації працівників до більш продуктивної праці, недостатня увага індивідуальним потребам працівників, нерозуміння вищої ланки керівництва необхідності посилення уваги до мотивації та стимулювання праці в системі менеджменту підприємства.

Постановка завдання. Підвищення ефективності управління персоналом вимагає розробки нових підходів до системи мотивації та стимулювання на підприємствах, пристосованих до ринкових умов. Водночас повинен змінитися якісний склад працівників у напрямку більшої мобільності, гнучкості, конкурентоздатності на ринку праці. Розв'язання цих питань особливо важливо в умовах кризи, коли виробництво функціонує з великими труднощами, збільшується кількість безробітних, спостерігається зниження життєвого рівня людей.

Метою статті є теоретичне обґрунтування, розробка методичних підходів і практичних рекомендацій, що спрямовані на підвищення ефективності засто-

сування мотиваційних методів на підприємствах в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Найактуальнішою проблемою сьогодення є криза праці — девальвація трудових цінностей, перетворення праці у засіб виживання і таке інше. Працівники не можуть сприймати досягнення цілей підприємства як сенс та мету їх праці. Певною мірою основою мотивації є потреби, які з'являються в тому разі, коли людина відчуває необхідність у будь-чому. Потреба — це стан людини, яка зазнає нестатків в об'єкті, який необхідний для існування [11, с. 17–23]. Більшість психологів вважають, що «потреби в принципі можна класифікувати як первинні та вторинні» [6, с. 12]. На цьому принципі побудована піраміда потреб А. Маслоу, який розділяє їх на п'ять рівнів: фізіологічні потреби, потреби у захищеності та безпеці, потреби у приналежності та причетності, потреби у визнанні та повазі та потреби у самовиразі. Згідно з цією теорією людина прагне задовольнити спочатку первинні потреби (перші два рівні), а потім вторинні (третій, четвертий та п'ятий рівні). На цій ієрархії потреб Маслоу пропонував будувати мотиваційну трудову політику. Класифікацію потреб А. Маслоу доповнив Д. Мак-Клелланд, який наголошує на вторинних потребах вищих рівнів — влади, успіху й причетності [5, с. 375]. Ф. Герцберг сформулював теорію двох факторів — гігієнічних та мотивуючих. Гігієнічні фактори Ф. Герцберга відповідають фізіологічним потребам, потребам у захищеності, а мотиваційні фактори — потребам у повазі та самовиразі — вторинним потребам А. Маслоу. Отже у ХХ ст. розпочався процес визначення та обґрунтування потреб людини з позиції впливу на трудовий процес працівника.

Досить різнобічно та цікаво приводить класифікацію потреб В. П. Сладкевич (див. рис. 1) [11, с. 20].

Потреба у будь-чому формує мотиви, які впливають на поведінку людини, що має на меті задоволення потреби, яка може не проявлятися свідомо, але у будь-якому вигляді потреба формує мотив. У залежності від ступеня задоволеності потреби коректують поведінку індивіда. Наприклад, якщо мета досягнута, то робота із задоволення потреби може припинитися. При неповному задоволенні або відсутності такого мотиву поведінка може також змінюватися: бажання досягти мети слабне або посилюється. На практиці цей процес проходить значно складніше внаслідок впливу особистих якостей індивіда: для одного — складності, що виникли, стають перешкодою, яку людина не бажає здолати, інший отримує від подолання складнощів додаткову енергію та в будь-якому разі досягає поставленої мети. Після досягнення мети робітник отримує задоволення, тобто те, що є цінним для нього (гроші, нерухомість, визнання, спілкування з друзями, розв'язання наукової проблеми, захист дисертації та інше). Тому термін «мотив» можна класифікувати як спонукування людини до дії, що має напрямок на результат (мету) [11, с. 23–27].

Рис. 1. Класифікація потреб

Аналіз точок зору, викладених у науковій літературі, показує, що більшість авторів значення мотиву розуміють як спонукання до діяльності — внутрішню мотивацію. Наукова розробка впливу зовнішнього спонукання на працівника знайшла своє відбиття у категорії «стимул». «Стимул — це...зовнішнє спонукання, зумовлене тим, що об'єкт містить у собі можливість задоволення потреби суб'єкта у діяльності» [7, с. 49].

А. Г. Здравомислов, В. П. Рогожин, В. А. Ядов у своїй книзі «Людина та її робота» чітко розрізняють стимули та мотиви праці. Під стимулом вони розуміють «... зовнішні спонукання до діяльності, а під мотивом — внутрішні. Зовнішнім спонуканням — стимулом завжди виступає визначена зміна обставин або зовнішніх умов діяльності; внутрішнім — реакція на ці зовнішні обставини» [15]. Зміст стимулу пов'язаний зі змістом, видами потреб та мотивами діяльності. Тому у процесі стимулювання трудової діяльності працівників необхідно враховувати персональні потреби людини та мотиви її діяльності.

Мотиви та потреби трудової діяльності формують трудові цінності. «Трудова цінність — це мотиваційно-значима для суб'єкта сторона трудової діяльності, вона є найменшим цілісним елементом мотиваційної сфери» [14]. Вивченню трудових цінностей присвячено багато опублікованих робіт. Наприклад, вивчення трудових цінностей працівників, що провели українські дослідники Хаєт Г. Л. та Єськов О. Л., дозволили виділити основні трудові мотиваційні типи сучасних працівників: «майстер-альтруїст», «командир-колективіст» та «користолюб» [13,

с. 170]. Дослідження проводились з метою аналізу ступеню вагомості та задоволення цінностей, що дозволило визначити напрямки удосконалення системи мотивації праці робітників. Подальші вивчення трудових цінностей робітників дозволили визначити ступінь впливу окремих методів мотивації на робітників, розробити модель їх мотиваційної структури та мотиваційний портрет [4, с. 43–87].

Трудові цінності складають основу мотивації праці, як прагнення людини до творення, задоволення своїх потреб. Сучасна економічна теорія виділяє декілька підходів щодо класифікації потреб: абсолютні потреби виражають бажання володіти товарами та користуватися послугами; дійсні потреби, спрямовані на певний предмет чи послугу, які виробляються й пропонуються споживачеві; платоспроможні потреби визначаються відповідними можливостями споживачів; задоволені потреби — ті, що фактично задовольняються наявними благами та послугами. Платоспроможні потреби перетворюються у задоволені, коли на ринку є достатня кількість товарів та послуг, які за своїми споживчими якостями відповідають вимогам покупців [1, с. 8].

Сучасні теорії мотивації праці приділяють велику увагу визначенню, структурі й переліку потреб. Суспільні потреби діляться на дві основні групи: потреби суспільства й населення (особисті потреби). На мотивацію праці людини безпосередньо впливають особисті потреби, що мають активний характер, управляють спонукальним мотивом діяльності, направленою на задоволення потреб. Чим ширша, багатогранніша діяльність людини, тим різноманітніші її

потреби, і тим важливішим стає вивчення, розуміння внутрішніх механізмів мотивації праці [1, с. 6].

Мотивація трудової діяльності має як теоретичне значення, так і прямий вихід на практику. В економічній літературі поняття «мотивації праці» трактується неоднаково, хоча більшість визначень має багато спільного. Різноманітність підходів до визначення мотивації праці зайвий раз підтверджує її важливість у системі управління персоналом підприємства. Недарма В. Г. Подмарков відзначає: «трудова мотивація ... є найважливішим компонентом усієї мотиваційної системи особистості, вона є процес вибору та обґрунтування засобу участі людини в трудовій діяльності. У цій формі мотивації людина пояснює самій собі необхідність та важливість включення у ті чи інші галузі суспільного виробництва» [10].

Більшість авторів мають спільну думку: мотивація — це процес: процес стимулювання, процес спонукання, процес створення умов, процес залучення мотивів. Цей процес створює фактори, що впливають на поведінку людини. Метою мотивації автори визначають досягнення цілей організації. Але, на наш погляд, найточніше мету мотивації висловив М. Х. Мескон: досягнення особистих цілей та цілей організації, бо тільки комплексне поєднання цілей працівників та цілей організації може створити ефективну систему мотивації. Система мотивації, що спонукає працівників тільки на досягнення цілей організації, не буде ефективною, бо найважливіше для працівника — це задоволення його потреб. Тому при створенні системи мотивації необхідно враховувати індивідуальний підхід до кожного працівника, поєднання його інтересів із цілями підприємства.

Таким чином, мотивація праці повинна створювати умови, спонукати працівників до ефективної праці для досягнення цілей працівника та підприємства.

Процес створення мотивів та стимулів, або мотиваційний процес можна класифікувати як циклічний процес, що зображений на рис. 2.

Потреби формують мотиви, мотиви викликають дії, які приводять до результату. Якщо результат не досягнуто, то підключаються методи досягнення результату: адміністративна, економічна та внутрішня мотивація.

По-іншому процес мотивації показали Джон В. Ньюстром та Кейт Девіс (див. рис. 3).

Вони вважають, що «робота менеджерів полягає в тому, щоб визначити спонукання та потреби працівників та направити їх поведінку, мотивуючи співробітників до виконання поставленого завдання» [8, с. 108].

Модель мотивації, зображена на рис. 3, зображує роль мотивації у досягненні цілей організації. Внутрішні потреби та спонукання індивіда створюють напругу, на яку впливає навколишнє середовище.

Можливості, цілі та стимули породжують зусилля, які працівники витрачають на виконання якоїсь дії за допомогою здібностей. Виконання заохочується винагородою, яка приводить до задоволення потреб. Таким чином, точка відліку даної моделі — усвідомлення потреб працівника, що, на наш погляд, дуже важливо для створення ефективної системи мотивації праці.

Мотивація, яка заснована на заробітку, акцентує увагу на розподілі та перерозподілі вже створеного та стимулів, таких як підвищення ефективності виробництва, на жаль, не містить. Поляризація базисних цінностей (оплата праці та її змістовність) виникла унаслідок розвитку кризових явищ у сфері праці, дії зовнішніх факторів, що ставлять працівника перед альтернативою вибору між змістовністю та оплатою праці. Мотивацію праці деформують не особливості свідомості, а система управління працею. Логічним завершенням цього процесу є те, що цікавість до самої праці на рівні практичної свідомості перестала бути змістовно утворювальним мотивом трудової діяльності та замінила мотив «обов'язок».

Заміна базового мотиву «зарплата» на «добробут» цілком відповідає сучасним реаліям і відноситься

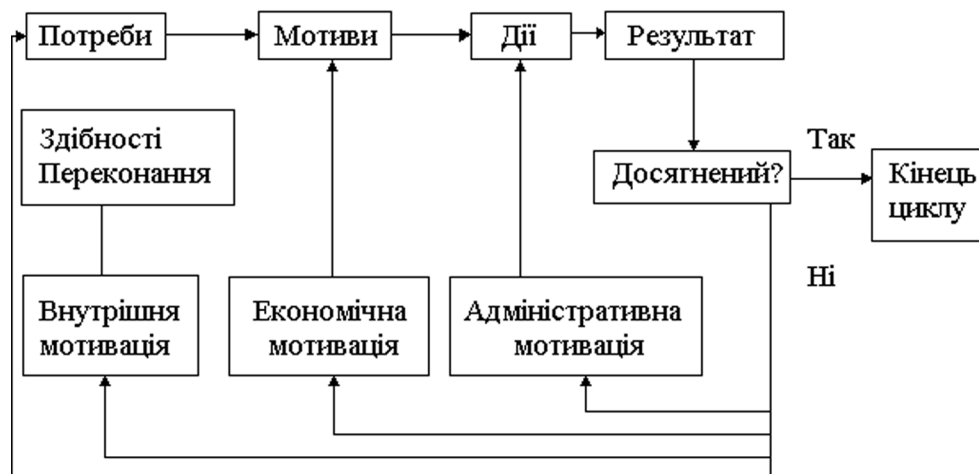

Рис. 2. Взаємозв'язки елементів мотиваційних процесів [2, с. 108]

Рис. 3. Модель мотивації [8, с. 108]

до економічних засобів мотивації. Крім заробітної плати, до економічних засобів мотивації відносяться премії, грошові винагороди, матеріальна допомога, позики, участь у прибутках та інше.

Поряд з економічними, існують організаційні засоби мотивації. Серед них: мотивація цілями, мотивація збагаченням праці та мотивація участю в справах підприємства.

Мотивація цілями захоплює людей цікавими, складними цілями, пробуджує в них прагнення до змагання. Мотивація участю в справах підприємства мотивує працівників наданням їм права голосу в прийнятті колективних рішень; залучення їх у процес колективної творчості; консультації з ними по спеціальних питаннях і таке інше. Мотивація збагаченням праці складається в наданні працівникам більш змістовної, соціально вагомої роботи, з перспективами кар'єри та професійного росту, тощо.

Мотиваційна структура характеризує співвідношення мотивів, що визначають поведінку людини. Це співвідношення формується під впливом, як генетичних факторів, так і середовища, у якій людина виховувалася і діяла.

Поведінка людини, як правило, визначається не одним мотивом, а їх сукупністю, в якій вони знаходяться у конкретному співвідношенні один до одного за впливом на поведінку людини. «Мотивування — це процес впливу на людину для спонукання її до конкретних акцій за допомогою пробудження в ній визначених мотивів» [12, с. 19]. Від мотивування залежить ефективність управління.

Уткін Е. А. у своїй праці «Мотиваційний менеджмент» виділяє такі основні типи мотивування: перший тип характеризує, як за допомогою зовнішнього впливу на людину, приводяться у дію конкретні мотиви, що спонукують людину до визначених дій; другий тип орієнтується на формування конкретної мотиваційної структури людини (виховний та освітній характер) [12, с. 19–20]. Але на практиці менеджери прагнуть сполучити переваги цих типів мотивування.

Для мотивування людей використовують численні стимули. Найпоширенішим є матеріальне стимулювання. Але стимулювання відрізняється від мотивування тим, що стимулювання є засобом, за допомогою якого можна здійснювати мотивування.

В літературі існують істотні розходження в понятті «стимул». Частина авторів вважає, що стимул — це духовне явище, стан свідомості. Якщо цінності свідомості є матеріальними, то стимул розглядається як матеріальний. Якщо цілеспрямованість пов'язана з турботою про суспільну користь, яка байдужа до продукту особової праці, то стимул є моральним [9]. Існує розуміння стимулу як відбиття у свідомості людей їх інтересів або, як з суб'єктивного боку об'єктивних матеріальних інтересів [3]. Звідси можна зробити висновок, що зміст стимулу, різні види стимулів пов'язані зі змістом та видами потреб та мотивами діяльності. Які потреби, такими є і стимули.

Тому в процесі стимулювання трудової діяльності працівника необхідно вивчати та аналізувати його персональні потреби та мотиви діяльності. Але мотив та стимул мають багато спільних рис. Слушно відмічено в літературі, що «мотив та стимул є двома активізуючими, спонукаючими початками діяльності суб'єкта... Тому головною та основною рисою, що визначає співвідношення мотиву та стимулу, є взаємозумовленість» [7, с. 55].

Дуже непросто виявити, які мотиви є ведучими в мотиваційному процесі конкретної людини в конкретних умовах.

Висновки. Мотиваційна система управління в процесі ринкових перетворень повинна відповідати вимогам створення конкурентоздатної, високопрофесійної, мобільної, гнучкої робочої сили. Для цього необхідні методичні розробки, що дозволяють ефективно керувати робочою силою, стимулювати і мотивувати її до високопродуктивної праці, якісно змінювати та оновляти.

Для більшості підприємств справедлива оплата праці, а саме обґрунтоване мотивування стараних працівників та суворі вимоги до нестараних

поки що не стали основним принципом організації заробітної плати. Ніяка система управління не буде ефективно функціонувати, якщо у масштабі країни, регіону або окремого підприємства не буде розроблена ефективна система мотивації, що дозволяє спонукати інженера, менеджера, техника або робітника працювати продуктивно при досягненні конкретно поставленої мети.

В теорії та практиці управління немає ідеальної моделі стимулювання, що відповідала б різним вимогам. Моделі мотивації, представлені в сучасній літературі, досить різнопланові за своєю спрямованістю та ефективністю. Для підвищення ефективності діяльності підприємства важливо навчити керівників керувати працею на основі мотивації. А це припускає:

- виявлення схильностей та інтересів працівника з урахуванням його особистих та професійних здібностей;
- визначення мотиваційних можливостей та альтернатив у колективі та для окремої особи;
- узгодження та об'єднання окремих заходів у єдину концепцію управління за кінцевими результатами.

Ці основні положення керівники повинні використовувати для рішення конкретних задач у процесі управління колективами.

Трудові цінності складають основу мотивації праці, як прагнення людини до творення, задоволення своїх потреб. Мотиви та потреби трудової діяльності формують трудові цінності. Мотивація вибору способу дії залежить від ціннісних орієнтацій людини. Направленість ціннісних орієнтацій

визначають потреби, їх підпорядкованість та роль у свідомості особистості. Тому у статті підкреслено важливість вивчення та аналізу ціннісних орієнтацій працівників для створення ефективної мотиваційної системи підприємства.

На сучасному етапі розвитку суспільства існує необхідність вироблення стимулів і державних регуляторів підвищення ефективності суспільної праці з метою подолання негативних тенденцій в оплаті праці персоналу підприємств. Для цієї мети необхідно створювати ефективну динамічну систему оплати праці, з постійним переглядом критеріїв системи оплати.

Вирішальне значення у мотивації праці сучасних українських працівників відіграє матеріальне стимулювання, тому що форми її отримання, відносні та абсолютні розміри сприймаються працівником як свідомство його цінності для підприємства, впливають на самооцінку працівника та відбивають його соціальний статус.

Керівники вітчизняних підприємств просто зобов'язані усвідомити нагальну потребу відмовлення від традиційної кадрової політики, що заснована на авторитарних принципах, і переходу до політики управління людськими ресурсами, формування нової виробничої культури, яка орієнтована на людину та передбачає максимальне залучення персоналу в справи підприємства, заохочення ініціативи та самодисципліни.

Мотиваційна система управління в процесі ринкових перетворень повинна відповідати вимогам створення конкурентноздатної, високопрофесійної, мобільної, гнучкої робочої сили.

Література

1. Абрамов В. М. та ін. Мотивація і стимулювання праці в умовах переходу до ринку / В. М. Абрамов, В. М. Дажук, А. М. Колот. Одеса: ОКФА, 1995. 96 с.
2. Генкин Б. М. Экономика и социология труда. Учебник для вузов. М.: Издат. Группа НОРМА-ИНФРА-М, 1999. 384 с.
3. Глезерман Г. Е. Исторический материализм и развитие социалистического общества. М., 1973. С. 90.
4. Еськов А. Л., Кулийчук В. И. Менеджмент мотивации труда станочников / НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти. Донецк, 2003. 160 с.
5. Мескон М. Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента: Пер. с англ. 2-е изд. М.: «Дело», 1992. 800 с.
6. Мишурова И. В., Кутелев П. В. Управление мотивацией персонала: Учебно-практическое пособие. М.: ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д: Издат. центр «МарТ», 2003. 224 с.
7. Мотивация труда работников в условиях современного производства: Учеб. пособие / МГУ им. М. В. Ломоносова, Социол. фак.; [В. И. Верховин и др.]. М.: Изд-во МГУ, 1989. 109 с.
8. Ньюстром Дж. В., Дэвис К. Организационное поведение / Перевод с англ. под ред. Ю. Н. Каптуревского. СПб: Изд-во «Питер», 2000. 448 с.
9. Обломская И. Я. Интересы и стимулы при социализме // Оплата труда при социализме: вопросы теории и практики. М., 1977. С. 35–36.
10. Подмарков В. Г. Человек в трудовом коллективе. М., 1982. С. 144–145.
11. Сладкевич В. П. Мотивационный менеджмент: Курс лекций. К.: МАУП, 2001. 168 с.
12. Уткин Э. А. Мотивационный менеджмент. М.: Ассоциация авторов и издателей «ТАНДЕМ». Изд-во ЭКМОС, 1999. 256 с.
13. Хае Г. Л., Еськов А. Л. Управление мотивацией труда и оптимизация его среды. — Донецк: ИЭП НАН Украины, 2000. 554 с.
14. Хае Г. Л., Еськов А. Л., Хае Л. Г., Медведева О. А. и др. Структура мотивационной сферы человека. Трудовая типология / Продуктивність. 1999. № 3. С. 11–19.
15. Человек и его работа / под ред. А. Г. Здравомыслова, В. П. Рожина, В. А. Ядова. М.: «Мысль», 1967. С. 38.

Наконечна Юлія Леонідівна

кандидат економічних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Наконечная Юлия Леонидовна

кандидат экономических наук, доцент

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Nakonechna Yuliia

PhD in Economics, Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Ібрагімова Лілія Ровшанівна

студент

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Ибрагимова Лилия Ровшановна

студент

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Ibrahimova Liliia

Student of the

Taras Shevchenko National University of Kyiv

РИНОК ДЕРЖАВНИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

РЫНОК ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЦЕННЫХ БУМАГ УКРАИНЫ: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

GOVERNMENT SECURITIES MARKET OF UKRAINE: STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Анотація. У статті досліджено актуальні питання розвитку ринку державних цінних паперів як інструмента фінансування дефіциту бюджету та управління державним боргом. Розглянуто теоретичні положення щодо сучасної ролі ринку державних цінних паперів та проаналізовано структуру та динаміку обсягів випущених облігацій внутрішньої державної позики в розрізі державної заборгованості. Наведено інформацію щодо розміщення державних боргових цінних паперів за останні п'ять років. Зроблено аналіз середньозваженої дохідності за ОВДП, термінів запозичень, зокрема, перевищення обсягів розміщення державних облігацій над сумами їх погашення, що у свою чергу характеризує ефективність бюджетно-боргової політики уряду в сфері функціонування ринку державних цінних паперів.

Ключові слова: державні цінні папери, державний борг, облігації внутрішньої державної позики, ринок державних цінних паперів, боргові цінні папери, державні запозичення.

Аннотация. В статье исследованы актуальные вопросы развития рынка государственных ценных бумаг как инструмента финансирования дефицита бюджета и управления государственным долгом. Рассмотрены теоретические положения о современной роли рынка государственных ценных бумаг и проанализированы структура и динамика объемов выпущенных облигаций внутреннего государственного займа в разрезе государственной задолженности. Приведена информация по размещению государственных долговых ценных бумаг за последние пять лет. Сделан анализ средневзвешенной доходности по ОВДП, сроков заимствований, в частности, превышение объемов размещения государственных облигаций над суммами их погашения, в свою очередь характеризует эффективность бюджетно-долговой политики правительства в сфере функционирования рынка государственных ценных бумаг.

Ключевые слова: государственные ценные бумаги, государственный долг, облигации внутреннего государственного займа, рынок государственных ценных бумаг, долговые ценные бумаги, государственные заимствования.

Summary. The article deals with topical issues of the development of the government securities market as a tool for financing the budget deficit and managing the public debt. Theoretical provisions on the current role of the government securities market are considered and the structure and dynamics of the volume of domestic government bonds issued in the context of government debt are analyzed. Information on the placement of government debt securities over the past five years is provided. The analysis of the weighted average yield on government bonds, terms of borrowings, in particular, excess of the volume of placement of government bonds over their repayment amounts, which in turn characterizes the effectiveness of the government's debt policy in the sphere of functioning of the government securities market.

Key words: government securities, state debt, T-bills, government securities market, debt securities, government borrowing.

Вступ. Розвинутий та ефективно функціонуючий ринок державних цінних паперів здатний забезпечити необхідний ресурсний потенціал для розвитку всіх галузей економіки, оновлення та розширення виробництва, вирішення нагальних соціальних проблем тощо. Державні запозичення на ринку облігацій внутрішніх державних позик (ОВДП) зумовлюють акумулювання національної валюти на грошовому ринку, що впливає на зниження показників інфляції, стримує зростання курсу іноземних валют.

Одним з найголовніших завдань розвитку ринку державних запозичень є розміщення ОВДП з метою фінансування дефіциту бюджету, або рефінансування державного боргу на умовах балансу інтересів держави та її прагнення щодо зменшення вартості внутрішніх запозичень та інтересів інвесторів, яким має бути вигідно вкладати свої кошти в цей інструмент. На сьогодні на ринку України стрімко запроваджується інститут первинних дилерів, передумовами виникнення якого слугують саме розміщення ОВДП. Це зумовлює зростання стабільності ринку боргових цінних паперів України, залучення нових інвесторів у даний сегмент ринку, також сприяє зменшенню вартості внутрішнього боргу, полегшує процес залучення грошових надходжень до бюджету країни.

Ступінь наукової розробки. В сучасних колах економістів та фінансових аналітиків досить часто обговорюються питання переваг та недоліків використання ОВДП як джерела фінансування дефіциту бюджету та інструмента управління державним боргом. Сутність державних цінних паперів та їх ролі на ринку державних запозичень розглядалися у працях багатьох вчених. У вітчизняних економічних дослідженнях проблемам функціонування ринку державних запозичень присвятили праці такі науковці, як В. Базилович, С. Боринець, О. Любкіна, І. Лютий, В. Шелудько [1–4]. У своїх працях вчені дослідили економічну природу та еволюцію державних цінних паперів, теоретичні аспекти формування та функціонування даного сегменту фінансового ринку. Тенденції розвитку державного ринку цінних паперів, проблеми зростання державного боргу від розміщення ОВДП висвітлено у роботах Т. Богдан, Н. Версаль, В. Козюка, Р. Рака [5–8]. У своїх дослідженнях вони приділяють увагу різноманітним питанням функціонування ринку державних цін-

них паперів як дієвого важеля реалізації боргової політики уряду.

Серед зарубіжних науковців, які у своїх дослідженнях приділяють увагу вартості боргових зобов'язань — державних цінних паперів, потрібно відзначити Робіна Гринвуда [9], який досліджував як фінансова спроможність держави, обсяги та структура державного боргу впливає на дохідність облігацій та очікувані прибутки, розглядав визначальні чинники, що впливають на терміни обігу облігацій. Цікавими є праці, присвячені зарубіжному досвіду у цій сфері, зокрема стаття Ешлі Чорпнінг [10], яка приділила увагу різновидам державних цінних паперів та їх характеристикам.

Мета та завдання статті. Мета статті полягає у дослідженні ринку державних цінних паперів та визначенні перспектив його розвитку в Україні. Для досягнення мети було поставлено такі завдання: визначити сутність та властивості державних цінних паперів; охарактеризувати динаміку державного боргу; описати роль цінних паперів у структурі державного боргу; оцінити динаміку обсягів випуску цінних паперів за останні п'ять років; визначити основних покупців облігацій внутрішньої позики; проаналізувати середньозважену дохідність за ОВДП протягом досліджуваного періоду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вагому роль на ринку державних цінних паперів відіграють законодавчі та виконавчі органи державної влади. Адже, саме державні структури, формуючи чітку стратегію та використовуючи весь арсенал наявних засобів, здатні у найкоротші терміни та з найменшими втратами створити умови для становлення та розвитку цивілізованого фондового ринку. Проте, досвід країн з ринковою економікою свідчить про досить тісну взаємодію державних органів та суб'єктів ринку у регулюванні діяльності фондового ринку. У процесі такої взаємодії на державу покладаються обов'язки створення адекватної законодавчої бази, що дає змогу встановити єдині правила для всіх суб'єктів, які беруть участь у процесі купівлі-продажу державних облігацій.

Державні цінні папери — це свідоцтва про надання їх власниками позики державі в особі національного уряду та місцевих органів управління. Випуск боргових цінних паперів здійснюється державою з метою державних витрат, якщо бракує бюджетних коштів. Держава гарантує викуп державних цінних

паперів, через це вони вважаються першокласними цінними паперами з високим ринковим та кредитним рейтингом [11, с. 211].

Облігації внутрішньої державної позики — це внутрішні державні облігації, гарантом яких є Україна, яка зобов’язується відшкодувати пред’явнику цих облігацій їх номінальну вартість, а також виплатити дохід у відповідності до умов запозичень. Для пересічного інвестора ОВДП має ряд переваг у порівнянні з банківським депозитом. А саме: надання гарантії від держави, вища доходність, відсутність оподаткування доходів фізичних осіб, отриманих від ОВДП, можливість дострокового продажу ОВДП на вторинному ринку.

Державні цінні папери зазвичай використовують як інструменти залучення позикових коштів для фінансування поточного дефіциту та обслуговування державного боргу.

Одним з першочергових завдань управління боргом країни є зростання частки державного боргу в національній валюті, що зменшує вразливість держави до зовнішніх факторів. Для успішного втілення цієї мети необхідним є забезпечення стабільності функціонування ринку, збільшити його потужність і ліквідність за рахунок підвищення довіри інвесторів до державних позик, вдосконалення і розширення спектру інструментів внутрішніх державних позик.

Регулювання державного дефіциту та боргу при формуванні портфеля державних цінних паперів залежить від певних факторів, але в той саме час справляє на них вплив, зокрема на рівень інфляції, курс валюти, активність суб’єктів підприємницької діяльності, ризики неповернення коштів для держави тощо.

Розглянемо структуру державного боргу за останні роки (рис. 1).

Майже половину загальної суми державного боргу складають державні цінні папери, зокрема ОВДП та ОЗДП.

Випущені від імені держави цінні папери націлені на виконання певних завдань, зокрема фінансування бюджетних потреб. Іншою метою випуску державних цінних паперів є збільшення надходження іноземної валюти. При цьому держава не зобов’язана здійснювати в цих цілях випуск боргових зобов’язань в іноземній валюті. Окрім цього метою випуску державних цінних паперів є приведення в дію механізму впливу на інфляцію, її стримування (операції на відкритому ринку). У цьому випадку грошові засоби, отримані від випуску державних цінних паперів тимчасово вилучаються з обігу [14].

Динаміку обсягу державних цінних паперів України протягом 2015–2019 рр. наведено на рис. 2.

Як бачимо, обсяги ОВДП протягом останніх років мають тенденцію до зростання. Так обсяги облігацій внутрішньої державної позики з 505 175 млн. грн у 2015 році зросли до 818 922 млн. грн у 2019 році. Щодо облігацій зовнішньої державної позики, то обсяги даних цінних паперів у 2018 році склали 622 080 млн. грн, що на 206 810 млн. більше, ніж у 2015 році. Але в 2019 році обсяги ОЗДП скоротилися до 535 829 млн. грн.

Основними покупцями ОВДП виступають банки, Національний банк України, нерезиденти та інші, які включають інші фінансові посередники, страхові корпорації, недержавні пенсійні фонди та допоміжні фінансові організації [16]. Тому варто розглянути ОВДП, що знаходяться в обігу у зазначених суб’єктах за сумою основного боргу (рис. 3).

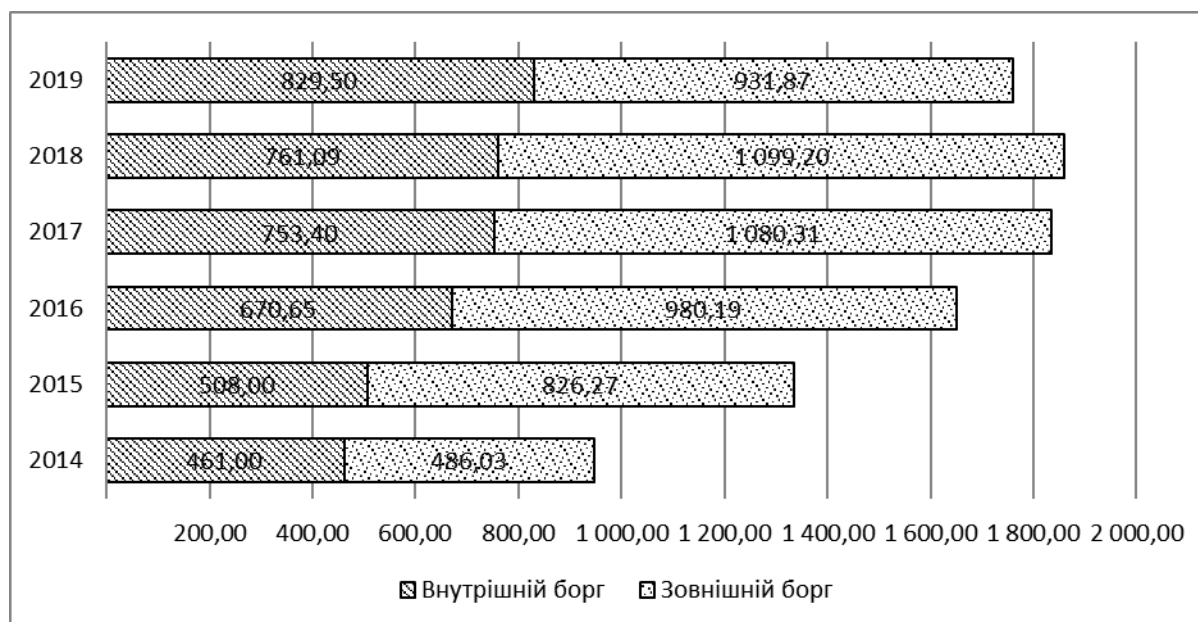

Рис. 1. Структура державного боргу у 2014–2019 рр., млн. грн

Джерело: побудовано автором на основі [12–13]

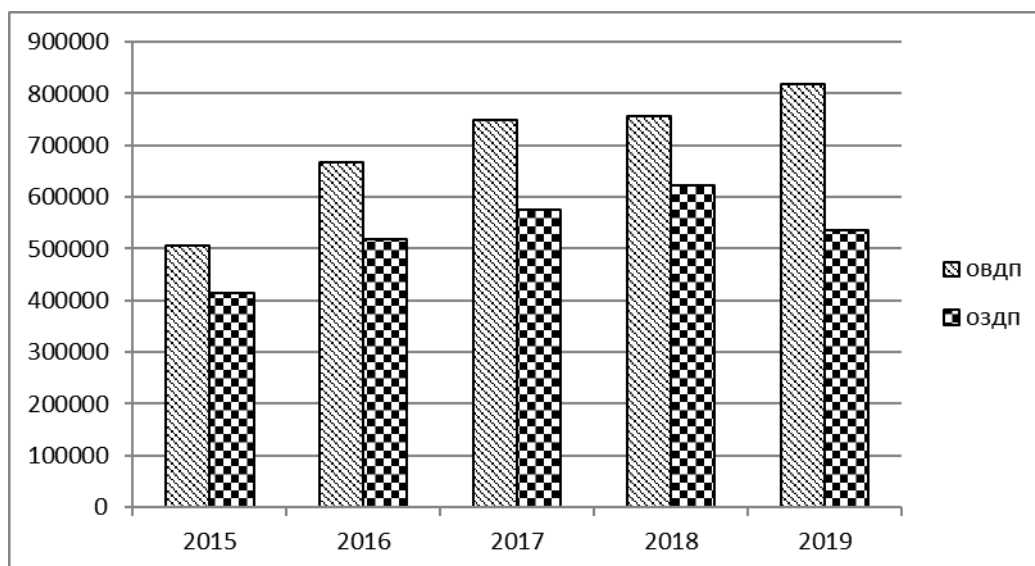

Рис. 2. Динаміка обсягу державних цінних паперів України протягом 2015–2019 рр., млн. грн

Джерело: побудовано автором на основі [12; 15]

Найбільша частка внутрішніх державних облігацій належить Національному банку України та банкам (по 41% за 2015 р.). У 2015 році власником найбільшої частки ОВДП, яка становила 77%, був лише НБУ. У 2016 році частка в портфелі банків зросла, а в 2017 р. зрівнялась з часткою ОВДП у власності НБУ, в 2018р. навіть стала більшою на 4% порівняно з часткою НБУ.

Важливим показником ефективності функціонування ринку державних цінних паперів є їх дохідність, яка відображає з одного боку в грошовій формі дохід від інвестування коштів у фінансові активи, повну виплату за користування грошових коштів та вартість фінансування державних витрат. Внутрішні державні облігації містять деякі обмеження, які визначаються Міністерством фінансів України. Заявки розміщення облігацій, рівень дохідності яких перевищує ці обмеження, не задовольняються.

Середньозважена дохідність ОВДП при первинному розміщенні, а також залежно від терміну обігу облігації наведено у табл. 1.

За даними табл. 1 видно, що середньозважена дохідність за державними облігаціями досить сильно змінювалась протягом досліджуваного періоду. Так, у 2016 році відбулось значне зниження дохідності від первинного розміщення ОВДП, тоді як у 2018 році спостерігалось стрімке зростання дохідності інструментів державної позики за всіма видами

Згідно з даними табл. 1 видно, що середньозважена дохідність за державними облігаціями досить сильно змінювалась протягом досліджуваного періоду. Так, у 2016 році відбулось значне зниження дохідності від первинного розміщення ОВДП, тоді як у 2018 році спостерігалось стрімке зростання дохідності інструментів державної позики за всіма видами

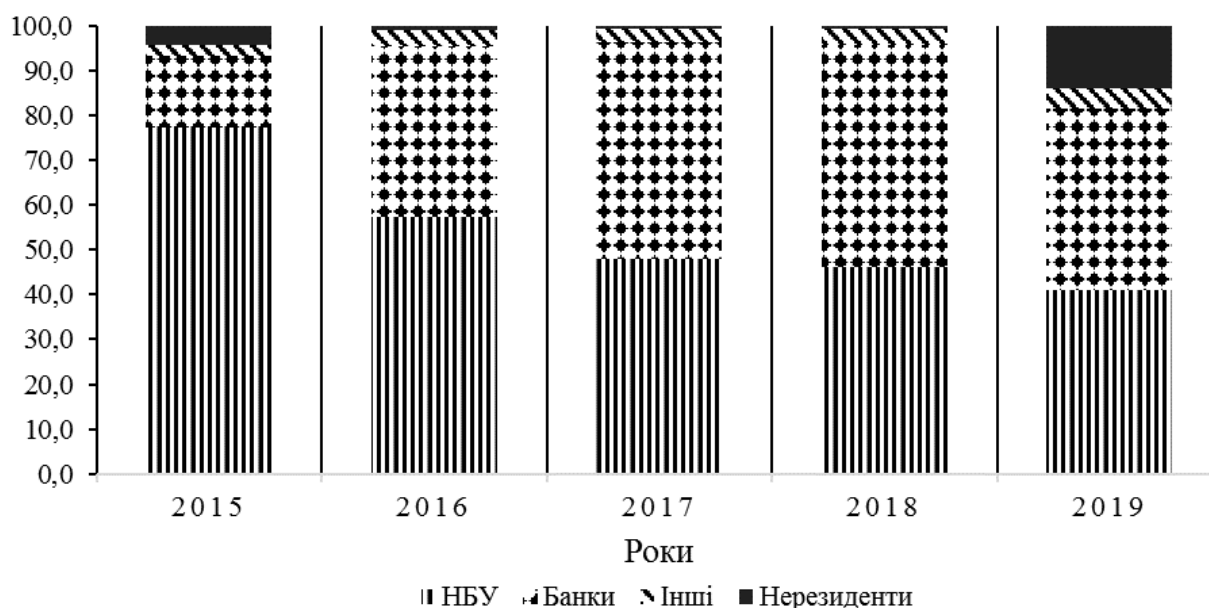

Рис. 3. Структура ОВДП, що знаходяться в обігу, за сумою основного боргу протягом 2015–2019 рр., у %

Джерело: побудовано автором на основі [12]

Таблиця 1

Середньозважена дохідність за ОВДП у 2014–2019 рр.

Показник	Роки					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Дохідність, %						
від первинного розміщення	13,98	13,07	9,16	10,47	17,79	16,93
за залученими коштами до бюджету, у т.ч.	15,24	17,00	14,86	15,02	17,79	16,93
до 1 року	13,11	17,00	16,54	15,23	17,92	18,4
від 1 до 3 років	16,52	16,66	17,85	14,89	16,18	16,73
від 3 до 5 років	13,57	-	16,74	15,11	15,87	13,11
понад 5 років	15,50	-	6,5	-	-	15,31

Джерело: побудовано автором на основі [15]

ОВДП. Середньозважена дохідність за розміщеними облігаціями внутрішньої державної позики протягом 2019 року трохи знизилась порівняно з 2018 роком. Не спостерігалось чіткої тенденції щодо зростання чи зниження доходності облігацій, проте зазначимо, що вона однозначно висока та обумовлює приплив спекулятивного капіталу на ринок державних цінних паперів в Україні, що значно посилює ризики їх «втечі» за умов перших фінансових негараздів в країні, що призведе підвищення попиту на іноземну валюту, відповідно до девальвації національної валюти та посилення боргової кризи.

Також варто відзначити, що рівень дохідності за державними цінними паперами залежить від тактики, обраної інвестором. У разі вибору пасивної тактики куплені облігації зберігаються до погашення, після чого можуть бути реінвестовані. Активна тактика передбачає купівлю інструментів позики на первинному ринку з подальшим продажем на вторинному ринку.

На рівень дохідності внутрішніх державних облігацій впливає багато економічних показників, серед яких основними є середньозважена ставка за кредитами; середньозважена ставка за депозитами; ставка рефінансування Національним банком комерційних банків; темп інфляції.

Висновки. При достатньо розвиненій інфраструктурі, налагодженому правовому забезпеченні механізмів захисту інтересів інвесторів, емітентів, посередників, ринок державних цінних паперів може стати потужним драйвером розвитку фінансової системи, а на окремих етапах розвитку фондового ринку і всієї економічної системи. Проаналізувавши структуру державного боргу, зазначимо, що значну частку, майже половину займають облігації зовнішніх та внутрішніх позик, що свідчить про їх пріоритетну роль у реалізації боргової політики уряду на сучасному етапі. Можливість використання ОВДП, і як фінансового активу, і як інструменту грошово-кредитного ринку, дозволить найбільш ефективно використати грошові ресурси населення і підприємств для реалізації державних програм та інвестиційних проектів. Це надає уряду можливість

отримання надійного джерела фінансування для програм розвитку й скорочення витрат, внаслідок валютних коливань та обслуговування державного боргу.

Вищенаведений аналіз дає нам можливість дійти висновку, що за період 2015–2019 рр. спостерігалася стабільна тенденція у здійсненні емісії середньострокових державних облігацій, особливо дворічних та трирічних. Також характерною ознакою ринку державних облігацій останніх років стала тенденція до стрімкого збільшення випуску короткострокових ОВДП. Власниками державних облігацій є переважно НБУ, а також комерційні банки. Активно проводяться операції з внутрішніми державними облігаціями і на вторинному ринку, основну частину яких складають операції з купівлі-продажу ОВДП суб'єктами господарювання на позабіржовому ринку, тобто без посередництва організаторів торгівлі. Розвиток вторинного ринку облігацій внутрішньої державної позики потребує спільних і скоординованих дій уряду та центрального банку.

Ми вважаємо за доцільне відмітити, що надто висока дохідність може негативно вплинути на ринок загалом, оскільки вона сприятиме залученню спекулятивного капіталу. Поява спекулятивних інвесторів підвищує ризики девальвації гривні, зміцнення іноземної валюти на ринку, що посилює залежність від зовнішніх чинників, несе ряд загроз пов'язаних з втратою покупців ОВДП.

Розвиток національного ринку державних позик сприяє фінансовій незалежності від інших країн, адже надаючи перевагу державним облігаціям може скоротитися зовнішній борг та витрати на його обслуговування. Український уряд має задіяти внутрішній потенціал економіки — значну кількість активів, якими володіють українські інвестори. Це може позитивно вплинути на зростання фінансових ресурсів країни. Слушною буде запровадження активної й зваженої політики державних запозичень на внутрішньому ринку. Необхідно створити умови прогнозованості та прозорості управління державними позиками залучених на ринку державних цінних паперів.

Література

1. Базилевич В. Д. Цінні папери [Текст]: підручник Затверджено МОН / За ред. В. Д. Базилевича. К., 2011. 1094 с
2. Економічна природа та призначення державних цінних паперів / С. Я. Боринець, Л. В. Могилко // Інвестиції: практика та досвід. 2011. № 13. С. 29–31.
3. Ринок боргових цінних паперів в Україні: суперечності та тенденції розвитку [Текст]: монографія / І. О. Лютий, О. В. Любка [та ін.]; заг. ред. І. О. Лютий; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К.: Центр учбової літератури, 2008. 431 с.
4. Шелудько В. М. Фінансовий ринок: підручник. 2/е вид., стер. К.: Знання, 2008. 535 с.
5. Богдан Т. П. Стратегічне управління державним боргом в умовах нестійкої боргової позиції / Т. П. Богдан // Фінанси України. 2018. № 4. С. 75–92.
6. Версаль Н. Особливості функціонування міжнародного ринку боргових цінних паперів [текст] / Н. Версаль // Збірник наукових праць ДЕТУТ. 2012. № 19. С. 317–325.
7. Козюк В. В. Державний борг в умовах ринкової трансформації економіки України: монографія / В. В. Козюк. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 238 с.
8. Рак Р. Ринок державних цінних паперів та його ліквідність / Р. Рак // Фінанси України. 2005. № 9. С. 116–121.
9. Федосов В. М. Теорія фінансів [Текст]: підручник / За ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. К.: Центр учбової літератури, 2010. 576 с.
10. Greenwood R., Vayanos D. Bond Supply and Excess Bond Returns / The Review of Financial Studies, 2014. Vol. 27(3). PP. 663–713.
11. Chorprenning A. What are the different Types of Government Securities? / Smartasset. URL: <https://smartasset.com/investing/government-securities>
12. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua>.
13. Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2019–2022 роки. URL: <https://mof.gov.ua>
14. Чала Н. Д. Бюджетна система [Текст]: навч. посіб. Рекомендовано МОН / Н. Д. Чала, Лазоренко Л. В. К., 2010. 223 с.
15. Статистика фінансового сектору / офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#2fs>
16. Мошенський С. Г. Трансформаційні процеси на світових ринках цінних паперів / Мошенський С. Г. // Фінанси України. № 7. 2009. С. 54–63.

UDC 353.9

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Ishchuk Olena

Student of Master Degree

Mykolas Romeris University

Ищук Елена Андріївна

студентка магістратури

Університету Миколаса Ромеріса

Ищук Елена Андреевна

студентка магистратуры

Университета Миколаса Ромериса

**LEGAL STATUS OF INDEPENDENT REGULATORY
AUTHORITIES IN UKRAINE AND SWEDEN:
COMPARATIVE ANALYSIS**

**ПРАВОВИЙ СТАТУС НЕЗАЛЕЖНИХ
РЕГУЛЯТОРНИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ ТА ШВЕЦІЇ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ**

**ПРАВОВОЙ СТАТУС НЕЗАВИСИМЫХ
РЕГУЛЯТОРНЫХ ОРГАНОВ В УКРАИНЕ И ШВЕЦИИ:
СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ**

Summary. This article outlines the legal status of the independent regulatory authorities in Ukraine and Sweden. Peculiarities that distinguish those authorities are investigated with the aim to show the reasons why they are having a special role in the structure of public administration. At the same time, the biggest attention is devoted to determination of the main features of Ukrainian and Swedish independent regulatory authorities systems. Basing on those features, a comparison of both systems is made. This comparison is quite interesting from the doctrinal point of view and definitely deserves attention, because countries that have been chosen for this analysis are characterized as those, whose systems of independent regulatory authorities are completely opposite (for example, Swedish system is considered as one of the oldest and Ukrainian is still in the process of its formation) and, at the same time, they have numerous similarities that are in details described in this article.

To accomplish the research by giving a deep analysis of the outlined issue and successfully achieve formulated objectives, this article blueprints a general picture of legal status of independent regulatory authorities in Ukraine and Sweden and compares them. It has to be made clear that in order not to make this work too descriptive, but more analytical, the author is paying attention to the issues that have been revealed during the process of the topic research, outlining them in a conclusive manner to show a general picture of the existing situation, rather than only cite and describe the legislative provisions. Basing on the results that have been achieved during this research, conclusion part generalizes the whole information and detects the now-days challenges that systems of independent regulatory authorities in both countries are facing.

Key words: independent regulatory authorities, state collegial authorities, national regulatory commissions, agencies.

Анотація. Стаття висвітлює проблему правового статусу незалежних регуляторних органів в Україні та Швеції. У статті наводяться особливості, що відрізняють цю групу органів публічного адміністрування від інших, з метою показати у чому саме полягають причини надання їм окремого місця у загальній системі адміністративних органів. Чи не найбільша увага приділяється визначенню основних рис незалежних регуляторних органів в Україні та Швеції, на основі чого здійснюється порівняння правового статусу незалежних регуляторних органів в цих країнах. Таке порівняння є цікавим з теоретичної точки зору і заслуговує на увагу як з боку науковців, так і практиків, адже країни обрані для цього порівняльного дослідження на перший погляд можуть здатися абсолютно протилежними за своєю адміністративно-правовою організацією (наприклад, шведська система органів публічного адміністрування вважається однією з найдавніших в Європі, в той час як українська ще досі перебуває в стані свого розвитку та формування), водночас, системи органів публічної адміністрації у країнах, які є об'єктом цього дослідження, мають ряд спільних рис, які детально описуються у статті.

Стаття ілюструє якісне та глибоке дослідження окресленої проблематики, визначаючи загальні риси правового статусу незалежних регуляторних органів в Україні та Швеції та здійснюючи їх порівняння. З метою максимального уникнення описовості, автор зосереджується на висвітленні аналітичних результатів дослідження та формуванні практичних висновків і рекомендацій. Заключна частина статті визначає виклики, з якими стикаються незалежні регуляторні органи в Україні та Швеції в сучасних умовах, та пропонує шляхи їх ефективного подолання.

Ключові слова: незалежні регуляторні органи, державні колегіальні органи, національні регуляторні комісії, агенції.

Аннотация. Статья освещает проблему правового статуса независимых регуляторных органов в Украине и Швеции. В статье приводятся особенности, отличающие эту группу органов публичного администрирования от других, с целью показать в чем именно заключаются причины предоставления им отдельного места в общей системе административных органов. Особое внимание уделяется определению основных черт независимых регуляторных органов в Украине и Швеции, основываясь на этом осуществляется сравнение правового статуса независимых регуляторных органов в этих странах. Такое сравнение является интересным с теоретической точки зрения и заслуживает внимания как со стороны ученых, так и практиков, ведь страны выбраны для этого сравнительного исследования на первый взгляд могут показаться совершенно противоположными (например, шведская система органов публичного администрирования считается одной из древнейших в Европе, в то время как украинская до сих пор находится в состоянии своего развития и формирования), но в то же время системы органов публичной администрации в странах, которые являются объектом этого исследования, имеют ряд общих черт, которые подробно описываются в статье.

Статья иллюстрирует качественное и глубокое исследование сформулированной проблематики, определяя общие черты правового статуса независимых регуляторных органов в Украине и Швеции и осуществляя их сравнения. С целью максимального предотвращения описательности, автор сосредоточивается на освещении аналитических результатов исследования и формировании практических выводов и рекомендаций. Заключительная часть статьи определяет вызовы, с которыми сталкиваются независимые регуляторные органы в Украине и Швеции в современных условиях, и предлагает пути их эффективного преодоления.

Ключевые слова: независимые регуляторные органы, государственные коллегиальные органы, национальные регуляторные комиссии, агентства.

Relevance of the researched problem. This article is mainly focused on the research of the features, legal nature and status of the Independent Regulatory Authorities (hereafter — IRA). The relevance and importance of IRA research is almost obvious. First, because the phenomenon of the IRA is certainly not new, but it seems to have increased and became more popular in recent years [4, p. 5]. A wave of ‘agencification’ (establishing an independent from three branches of powers regulatory bodies) is sweeping across the Western world. Initiatives that have been presented under this heading are ‘The Next Steps Initiative’ in the UK, *agentschappen* in the Netherlands, and scattered examples in the US, Australia and Japan. The transition states in Eastern Europe and a number of developing countries have also made attempts to create autonomous administrative bodies [10, p. 5]. Even the EU has followed the trend of a creation of IRA [21, p. 615–635]. Second, according to the fact that IRA aims are: increased efficiency, strengthened and clarified responsibility lines, a more encouraged and professional administration, and a more service oriented administration placed closer to citizens [12, p. 108–111], it means that their expansion, establishment and development are crucially important for the states, especially those which are facing some difficulties in effective regulation, as Ukraine. It is essential to explain why such countries as Sweden and Ukraine are the subjects of this research. Sweden ought to be an interesting case for the comparative analysis regarding

IRA with Ukraine. The arguments for this are numerous, the most significant ones will be outlined further. In Sweden practically all public services are performed by agencies enjoying considerable autonomy. And noticeably, regarding the fundamental administrative format Sweden has not followed in the footsteps of the UK. Actually, it is the other way around — the UK is treading in the footsteps of Sweden [21, p. 615–635]. The path it is walking is rather long, as Swedish state agencies have been distinctively separated from the core executive for almost 300 years. So, if there are experiences to gain and lessons to learn about how politicians govern autonomous agencies, and how the conditions for governing have changed in recent years, it seems like a good idea to search for them in Sweden [4, p. 7]. Moreover, the fact that Sweden is a well-known ‘*cradle-to-grave*’ welfare state [8, p. 39], left no doubts that the Swedish system of public administration in general, and IRA in particular, is functioning well and giving positive results. So, it is worth to explore all peculiarities of Swedish IRA, compare them with Ukrainian and point out some features that might be useful for being transposed to Ukrainian system of IRA to make it more efficient.

Level of scientific research. While outlining the level of scientific research of the analyzed issue of this article in global scale, such famous worldwide researchers of the Administrative law as: A. Burns [2], B. Jacobsson [4], R. Wettenhall [21] have to be mentioned. They have analyzed general theoretical issues of

the IRA. Legal position of IRA in the system of public administration in Ukraine has been analyzed in works of the following Ukrainian scientists: V. Averianov [1], R. Melnyk [9], Y. Vashchenko [18]. However, level of scientific research of Ukrainian IRA in comparison with IRA in other countries, including Sweden, is not so developed either in Ukraine or even worldwide. Due to the fact that Ukraine is not a Member State of the European Union (hereafter — EU), it is not popular among European scientists to research Ukrainian administrative law issues and Ukrainian IRA in particular. At the same time, research of Ukrainian IRA's legal nature comparatively to other countries is in high relevance today, because basing on this research some influential recommendations could be made, which will help to ensure progress in the development of Ukrainian public administration system.

Objectives of the article. The main objectives of this work are to: outline the legal status of IRA in Ukraine and Sweden; make a comparative analysis between the legal statuses of Ukrainian and Swedish IRA; detect existing legal problems in the legal statuses of IRA in both countries.

Presentation of the article's main material.

Legal status of IRA in Ukraine. The event of gaining a status of an independent state, at first, seemed to be a significant achievement and victory for Ukrainians as they struggled for this during centuries. However, becoming independent has meant that in order to make this country function as it should, a lot of things have to be done at the beginning, such as: the Constitution and basic legislation have to be adopted; political system and regime, system of state government have to be decided. Moreover, all this tasks have to be finished as soon as possible to avoid a situation of disorder and lawlessness in the country.

Ukrainian statesmen, politicians and scientists decided on to take the easiest way and used the constitutions and principles of the most developed democratic countries as well as classical principles and theories of state building as the examples while drafting their own constitution. That is why a doctrine of separation of powers [2, p. 565–607] and ‘checks and balances’ [14, p. 60] mechanism are fundamental grounds of Ukrainian Constitution. Article 6 of the Constitution of Ukraine sufficiently precise stipulates: ‘the power in Ukraine is exercised on the basis of its separation into legislative, executive, and judicial power’ [3]. There is no need to prove that according to the doctrine of the separation of powers, the main state functions are among the executive branch competences. Despite a significant role of executive branch should not be underestimated, it also has to be mentioned that some of the executive functions are carried out by the public authorities which do not belong to this branch of power. The reason of this is that nowadays state encounters the need to fulfill many different functions in a comprehensive variety of fields. This situation

logically lead to the establishment of completely new bodies, organizations, agencies which are entitled with a lot of peculiarities that distinguish them from the ‘classical’ public authorities that can easily be defined as those belonging to one of the branches of power. Consequently, ‘the pure separation of powers seems to be desirable, but not possible model of a modern governmental organization’ [19, p. 60], particularly what concerns Ukraine.

So, being more focused on the executive branch, it could be said that till the recent time the most prominent scholars of the Administrative law of Ukraine adhered the following position: ‘public administration is formed by executive authorities and local governments’ [1, p. 117–122]. However, after the administrative reform of 2014, the situation has changed. As Melnyk points out: ‘under the present conditions, public functions can also be performed by public-law enterprises, institutions, public-law foundations, as well as subjects of delegated powers’ [9, p. 8]. Furthermore, the group of so-called IRA has been formed, rapidly developed and extended. The most significant feature of the IRA is that they combine functions of all traditional branches of power (such called ‘quasi-legislative’, ‘quasi-executive’, ‘quasi-judicial’) [16, p. 36]. In addition, legal status of the IRA and their place in the system of public authorities in Ukraine is still in the process of formation. These regulatory authorities are outside the framework in Ukraine since the Constitution of Ukraine does not define such type of state bodies [19, p. 63]. Despite this fact, they not only exist, but are also important actors in the arena of the enforcement of state policy in certain fields where special regulation is needed.

Before describing the legal nature, main functions and features of the IRA in Ukraine, it is rationally to make a brief historical overview of the evolutionary process of their formation in the system of public authorities.

Generally speaking, the system of executive bodies in Ukraine could be characterized as rather difficult and it is tend to be changed or reformed easily. The explanation for this is that according to the Constitution of Ukraine the system of executive bodies is a three-tier, which consists of: the Cabinet of Ministers of Ukraine as the highest body of the system; ministries and other central executive bodies; local executive bodies. The constitutional formulation of the central level of the executive system as ‘ministries and other central bodies of executive power’ is vague and ambiguous, which gives to the legislator a place of maneuver and an opportunity to interpret ‘central bodies of executive power’ in a beneficial way for them, adding to this category bodies that do not fulfill the necessary criteria to be there. Moreover, the category of the ‘other central bodies of executive power’ has been expanded and the category of ‘central bodies of executive power with special status’ has been created

[7]. At the same time, the criteria for authority to be called a 'central body of executive power with special status' have not being defined in the legislation. This led to the situation when to the category of 'central bodies of executive power with special status', at different periods of time, have been included: state authorities such as the Security Service of Ukraine, *national regulatory commissions* (hereafter — NRC), which, due to their peculiarities, could not belong to any of the branches of powers; constitutional bodies that are not part of executive authorities, but which status, establishment and main objectives are defined in the Constitution of Ukraine (Antimonopoly Committee of Ukraine, State Property Fund of Ukraine, Central Election Commission); authorities with features of classical executive bodies, but which due to certain subjective reasons have been withdrawn from the direct subordination of the government and added to this category [20, p. 137–138]. It is clear from the above sentence that the NRC used to belong to the 'central bodies of executive power with special status', although, now these bodies have the status of the *state collegial authorities* (hereafter — SCA) and are not included to the system of executive bodies. Trying to simplify this structure, it could be said that among Ukrainian public administration the SCA as a group of authorities could be separated. However, this group itself is also not uniform, because all of the bodies that belong to it could be divided into the NRC that conduct state regulation in the certain field of economics and could basically be called the *independent regulatory authorities* and those bodies, on the other hand, that despite having a status of *state collegial authorities* cannot be considered as an independent authorities. The example of the second group is the Accounting Chamber, which has the status of SCA, but is not an independent as the Law 'On Accounting chamber' prescribes that this authority is accountable to the

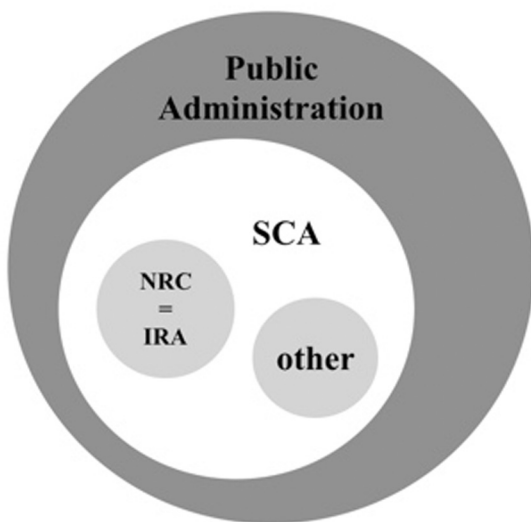
Verkhovna Rada of Ukraine and shall inform it about the results of its activity on a regular basis [19, p. 63].

Correlations between the SCA, NRC and other bodies that are not independent could be better understood with the help of the graphical illustration proposed below (look at graph 1).

After outlining the place of IRA in the public administration system of Ukraine, it could be proceeded to the description of their main features and aspects. Ukrainian researchers usually define the following three aspects of regulatory independence: the independence from the government, the independence from the regulated industries, and the independence in decision making [17, p. 187]. What concerns the main features of IRA, they are the following: special competence; peculiarities of relationships with the highest body in the system of executive power — the Cabinet of Ministers of Ukraine; the peculiarities in the procedure of formation, reorganization and liquidation of these authorities; the special way of appointment and dismissal of the heads of these bodies [20, p. 138]. The biggest attention should be given to the feature of special competences. The reason of this is the fact that this particular feature became the driving force of the process of establishing and separation of IRA from all the others public authorities in Ukraine. The special competences in the energy sector are maintained by such IRA as: National Energy and Utilities Regulatory Commission. This Commission gained the status of IRA primarily because Ukraine as a member of the Energy Community shall guarantee the independence of its national regulatory authorities in the energy sector in accordance with the EU requirements, primarily the Electricity and Gas Directives [18, p. 1235]. Other examples of Ukrainian IRA are National Connection and Informatization Regulatory Commission, National Securities and Stock Market Commission, which also became independent authorities because they regulate the special relations in the economics field.

Finishing this part of the article, it could be stated that the status of IRA in Ukraine is very similar to the status of the central banks as The National Bank of Ukraine is a special central body of public governance, which is aimed to fulfill certain obligations in the financial and budgetary spheres and could not be related to any of the branches of power [6].

Legal status of IRA in Sweden. Swedish IRA, which are also known and frequently called agencies, have already a long history of existence. Being more precise, it is almost four-century long tradition of independent agencies, as well as a long tradition of local autonomy formalized in the second half of the 19th century, but going back far longer than that [10, p. 5]. Traditionally Swedish agencies have had a high level of organizational and policy autonomy, an autonomy protected by the constitution [4, p. 9]. This lead to the establishment of specific model of 'dualism' in Swedish public administration, which dates back to the 1809 Constitution [5,

Graph 1. Place of IRA in the Public Administration System of Ukraine

p. 489–525]. The term ‘dualism’ signifies that there are clear demarcations between the political ministries and the non-political agencies and this separation is enshrined in the constitutional level [8, p. 41]. The core element of this dualistic model is a combination of an extremely small Government Office (ministries), compared to ministries in most other countries [8, p. 41], and a large number of IRA. There is a rational grain in the way this model is structured as well as the reasonable explanation why the quantity of IRA is a comparatively large in Sweden — it is simply because they are regulating most of the process in the state. In other words, system of Swedish IRA is so numerical and expanded, because Swedish IRA are doing much of the work that in many other countries is performed in ministries. This system is efficient due to the forceful principles and methods by which it is governed. Thus, organizational structure of the typical Swedish IRA is its own internal matter. According to the general framework set up in the ordinances, it is up to the Director General how to structure the agency. Likewise, personnel matters are regulated in law but typically on a very general level, and there has in recent years been a move toward reducing differences between the private and public sector with respect to labor affairs. The civil servant is increasingly seen as an employee like any other and traditional bureaucratic practices such as lifetime guaranteed employment have essentially been phased out [5, p. 489]. The emphasize has also to be made on the ban on ‘ministerial rule’ as a key principle of Swedish IRA system. This principle precludes the intervention of policy organs in agency decisions concerning single individuals or legal personalities [10, p. 5]. At the same time, having the system of a strict separation between the ministerial and IRA affairs, there is also a good balance and proportional divided influences between them. For example, Government ministers are allowed to exercise general control over the independent agencies under their jurisdiction; they are just not permitted to interfere in matters pertaining to specific cases or decisions concerning individuals, municipalities, or county councils (ban on ‘ministerial rule’). Other instruments of influences on the IRA that Government have include: the right to appoint heads of agencies and the use of informal contacts between political appointees in the ministries and agency personnel [8, p. 42]. However, it should be added that the dualism has taken on a certain degree of sacredness in Sweden as for a long time it was a most delicate thing for politicians to contact agencies at all, and it was possible for executives in agencies not to talk to and inform ministers about their activities [10, p. 5]. Interestingly, while there are several instruments available to Government ministers and their politically appointed staff to govern the general direction of the agencies’ work, the average Swedish civil servant retains a degree autonomy that is unusual if not unique by international standards. One survey

of top-level management at 182 Swedish administrative agencies strongly suggests that this autonomy is by and large respected. 86% of respondent stated that the ministry under which they sorted placed ‘no’ restrictions or only ‘very minor’ restrictions on how they manage their daily work and prioritize between activities. 13% of the managers said that there were ‘consultations’ with and ‘some restrictions’ set by, the ministry, whereas only 1% claimed that the ‘ministry takes most decisions’ [11, p. 891–907].

It could be summarized saying that the dualism of the Swedish system is unique on an international comparison, for while many countries have moved toward granting the administrative bodies greater autonomy [13, p. 305–313], nowhere else the prohibition against trying to influence how an agency handles a specific case is so serious and strict.

Comparative analysis of IRA in Ukraine and Sweden. Comparison between the IRA systems of Ukraine and Sweden has to be started with the feature that differ those systems the most. Well, while Sweden has very general rules which apply to all of the independent agencies equally, not distinguishing any of them, in Ukraine system works differently, meaning that the rules can differ depending on what authority it is and in which field it is acting as an independent regulator. For instance, regarding the energy regulators, such as National Energy and Utilities Regulatory Commission rules of appointment and dismissal procedure of its heads [15] are different, let’s say ‘more independent’, compare to the National Connection and Informatization Regulatory Commission or other IRA. This does not necessarily mean that it is a prone or con of Ukrainian IRA, it is just its peculiarity, which is based on many other preferably specific only to Ukrainian realities factors. The purpose of outlining this feature, is to show that the system of IRA is highly dependable on the mentality and traditions that exist inside this country. The proof of this is the next peculiarity that makes Ukrainian and Swedish IRA systems different. It is such an important distinguishing characteristic of Swedish administrative agencies as their openness and accountability. It cannot be stipulated that Ukrainian IRA do not obey the transparency and public access to documents rules, but in comparison with Swedish agencies for which ‘culture’ of openness is traditionally typical, the level of Ukrainian IRA openness is rather acceptable and not even a satisfactory. The same grounds have the following distinguishing feature. While for the Swedish ministries it is mentally unusual not to interfere in the private affairs of the agencies, because they are used to the principle of subsidiarity and soft form of government, on the other hand, Ukrainian government has traditionally a position of being in charge of everything as well as having a possibility of influence on the every authority (which also historically came from the Soviet Union times). So, that is why for Ukraine

it is more complicated and time-consuming to rebuild and completely change the whole system of public administration. So, the procedure of separation IRA from three branches of powers and make them fully independent is demanding, as it requires combating all of the possible influences.

Coming to the similarities between IRA systems of Sweden and Ukraine, it could be pointed out, that even though Sweden is parliamentary country and Ukraine — semi-presidential, there are still likenesses between their IRA systems. For example: existence of IRA which are separated from all the others administrative bodies because of significance of their competences; special rules regarding the appointment and dismissal of heads of IRA; independent financialization prescribed separately in the system of budget distribution. Similarities that Swedish and Ukrainian IRA share are quite general. This allows systems of IRA in both countries remain unique.

Interesting feature of Swedish IRA system that gives it uniqueness — is a high degree of trust, both between fellow citizens and toward government institutions. Arguably, this trust helps ensure effective and stable institutions of public administration and makes it possible for the central government to allow high degrees of administrative autonomy, public insight and accountability, and decentralization without fearing a debilitating loss of control [8, p. 45]. There is no doubt, the Swedish public administrative tradition constitutes successful experiment in how a strong central government can allow decentralization, administrative autonomy, and openness [8, p. 45]. For Ukraine, as a country interested in reforming its own public administration system, it may be worth taking a closer look at the model of Swedish IRA organization.

Conclusions and recommendations. As it was illustrated in the main part of the article, Sweden is the country with a well-developed and historically evolved system of IRA. Speaking about the tools how it managed to strike a balance between autonomy and control, three factors have to be taken into account, such as: ministers do never dictate the IRA what measures to take and what goals they are supposed to achieve — all these is in the hands of particular IRA; ministers do not act in the areas of IRA competences and do not interfere into their day-to-day work; relations between ministries and IRA are based on trust and responsiveness as the ministries are responsive to agencies requests and, at the same time, agencies are trying to do their best to satisfy with their work all the desires of the ministries. What concerns Ukrainian

IRA system, it is quite modern and newly established. The distinguishing features of today's IRA in Ukraine are their unclear legal status in the legislation and administrative law doctrine; absence of clearly formulated criteria for the authority to be called IRA; different level of independency between different IRA, which mainly depends on the function or field of competences that particular IRA has. All of the above mentioned features of Ukrainian IRA might seem to be negative, however, from a different angle of view, they are opening for Ukraine gates to the opportunity of adoption new and the most progressive tendencies in the system of IRA. For instance, main functional principles of Swedish IRA system have been developed over the years, more than three centuries have passed before this system started to work as harmoniously as it does now. And even nowadays Swedish IRA encounter some new challenges, because the process of internationalization, medialization, managerialization and europeanization of state are taking place throughout the world. Ukrainian young system of IRA has a huge preponderance in this aspect as being still in the process of formalization, it can easily adjust to the challenges of the modern society. Moreover, as the strength points of different systems of IRA, especially Swedish one, are already known, this gives a Ukrainian legislator chance to choose the most suitable ones (for example, ban of 'ministerial rule', or reducing differences between the private and public sector with respect to labor affairs in the system of IRA) and transpose into Ukrainian IRA system. At the same time, while it may be easy to adopt new law establishing new principle of IRA activity, it is not one hundred percent guaranteed that this new rule will be effective in another country which has a completely different cultural, historical environment and mentality. That is why some of the IRA features are inherent for Swedish system and others — for Ukrainian. It could be concluded that both of the IRA systems of the countries that are subjects of this article are unique and interesting. Swedish system of IRA is old, in details prescribed by the law, cases and customs, based on the values typical for the Swedish society, such as transparency, openness, accountability and trust. Ukrainian system of IRA is young, still in process of its formation, focused on the individual approach to every single authority. There are advantages and disadvantages in both of them, but only the one who will be fearless to the modernization, quick in making changes and adjustments that new society demand, could manage to satisfy citizens needs and successfully overcome the challenges of modern world.

References

1. Averianov V.B. Reformuvannia Ukrainskoho Administratyvnoho Prava: Gruntovnyi Pryvid Dlia Teoretychnoi Dyskusii. *Pravo Ukrainy*. 2003. No 5. S. 117–119.
2. Burns A.I., Markman S.J. Understanding Separation of Powers. 7 *Pace L.* 1987. Rev. 575. URL: <http://digital-commons.pace.edu/plr/vol7/iss3/2> (data zvernennya 19.02.2020).
3. Constitution of Ukraine. Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrainy. No 254k/96-VR. No 30. 1996.
4. Jacobsson B., Sundström G. Governing State Agencies. Transformations in the Swedish Administrative Model. *Stockholms centrum för forskning om offentlig sektor* 106 91 Stockholm. 2007. P. 1–34.
5. Larsson T. Sweden. In *Distributed Public Governance: Agencies, Authorities and other Government Bodies*. Paris. OECD Publishing. 2002. P. 181–207.
6. Law of Ukraine On National Bank of Ukraine. *Golos Ukrainy*. No. 679-XIV. 1999.
7. Law of Ukraine Pro Centralni Organy Vykonavchoi Vlady. *Golos Ukrainy*. No. 65. 2011.
8. Levin P. T. The Swedish Model of Public Administration: Separation of Powers — The Swedish Style. *JOAAG*. Vol. 4. No. 1, 2009. P. 38–46
9. Melnyk R., Petrov J. Do Pytannia Pro Pravovyi Status Nacionalnykh Komisii Rehuliuвання Pryrodnykh Monopoli. *Administrative Law and Process*. 2012. No. 2 (2). URL: <http://applaw.knu.ua/> (data zvernennya 19.02.2020)
10. Molander P., Nilsson J., Schick A. Does Anyone Govern? The Relationship Between the Government Office and the Agencies in Sweden. Report from the SNS Constitutional Project Stockholm. 2002. P. 1–171.
11. Niklasson B. The Politics of Politization in Sweden. Special Issue: Symposium: Understanding Crises and Transformation of Welfare States: the Role of Ideas. Edited by Mikko Kuisma. Volume 91. Issue 4, 2013. P. 1–30.
12. OECD Modernizing Government. The Way Forward. OECD Publishing. 2005. P. 1–8.
13. Politt C., Bouckaert G. *Public Management Reform: A Comparative Analysis*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press. 2004. P. 1–367.
14. Randall G. Holcombe Checks and Balances: Enforcing Constitutional Constraints. *MDPI Economies*. USA. 2018. No. 6. P. 1–57.
15. Ukaz Presydynta Ukrainy Pro Natzionalnu Komisiju, shcho Zdiisnyuje Dergavne Regulyuvannja u Sferi Energetyky. *Oficijnyj Visnyk Ukrainy*. No 94. 2011.
16. Vashchenko Y. Derzhavne rehuliuвання u sferi enerhetyky Ukrainy: Administratyvno-Pravovyi Aspekt. *Avtoreferat dys.na zdob. nauk. stup. doktor. yuryd. nauk: 12.00.07 / K.*, 2015. S. 1–36.
17. Vashchenko Y. Energy Regulator in Ukraine: Legal Aspects of the Independence in the Light of the EU Requirements. *Jurisprudencija/Jurisprudence Mykolo Romerio Universitetas*, 21(1), 2014. S. 1–187.
18. Vashchenko Y. National Regulatory Authorities in the Energy Sector of Ukraine: Problems of the Legal Status in the Context of the European Integration and the Administrative Reform. *Jurisprudence* 20(3), 2013. P. 1231–1248.
19. Vashchenko Y. Separation of Powers in Ukraine: Challenges and Solutions from the Administrative Law Perspective. *Administrative Law and Process*. 2019. 4(23). P. 58–74.
20. Vashchenko Y. Tsentralni Orhany Vykonavchoi Vlady zi Spetsialnym Statusom: Problemy Pravovoi Pryrody ta Perspektyvy Reformuvannia. *Administratyvne Pravo i Protses*. 2014. No. 3(9) Yuvileinyi. S. 122–141.
21. Wettenhall R. Agencies and Non-Departmental Public Bodies. The Hard and Soft Lenses of Agencification Theory. *Public Management Review*. 2005. 7(4). P. 615–635.

Вальчук Юлія Василівна

студент кафедри міжнародних відносин і туризму

Хмельницького національного університету

Вальчук Юлія Васильевна

студент кафедры международных отношений и туризма

Хмельницкого национального университета

Valchuk Julia

Student of the Department of International Relations and Tourism

Khmelnytsky National University

Науковий керівник:

Королевська Анна Володимирівна

кандидат політичних наук,

доцент кафедри міжнародних відносин та туризму

Хмельницький національний університет

КОРУПЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЯВИЩЕ: СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

КОРРУПЦИЯ КАК СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОЕ ЯВЛЕНИЕ: СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ КОРРУПЦИИ В УКРАИНЕ

CORRUPTION AS A SOCIO-POLITICAL PHENOMENON: THE STATE AND TRENDS OF CORRUPTION IN UKRAINE

Анотація. У даній статті розглянуто питання соціально-політичного явища корупції, його соціальна природа та витоки. Піднято проблеми антикорупційної системи та запропоновано шляхи покращення їх вирішення, розкрито природу і витоки корупції як поширеного соціального явища; визначено основні причини корупції в Україні та розглянуто методи обмеження її масштабів; сформовано пропозиції щодо удосконалення антикорупційної політики держави; досліджено наукові та політичні підходи до процесу формування в Україні ефективної антикорупційної стратегії. Також у статті розкрито основні причини негативного явища та підходи боротьби з ним, а також проведено моніторинг оцінки рівня довіри до антикорупційних інститутів. Відповідно до даних останніх досліджень толерантність громадян України до корупції зменшується і кожен третій готовий приєднатись до протидії корупції. Стаття присвячена дослідженню соціальних причин корупції, проблема антикорупційної системи в Україні та методам вдосконалення зазначеної системи.

Ключові слова: корупція, соціально-політичне явище, боротьба, політика, Україна.

Аннотация. В данной статье рассмотрены вопросы социально-политического явления коррупции, его социальная природа и истоки. Поднят проблемы антикоррупционной системы и предложены пути улучшения их решения, раскрыто природу и истоки коррупции как распространенного социального явления; определены основные причины коррупции в Украине и рассмотрены методы ограничения ее масштабов; сформированы предложения по совершенствованию антикоррупционной политики государства; исследованы научные и политические подходы к процессу формирования в Украине эффективной антикоррупционной стратегии. Также в статье раскрыты основные причины негативного явления и подходы борьбы с ним, а также проведен мониторинг оценки уровня доверия к антикоррупционным институтам. Статья посвящена исследованию социальных причин коррупции, проблемам антикоррупционной системы в Украине и методам совершенствования указанной системы.

Ключевые слова: коррупция, социально-политическое явление, борьба, политика, Украина.

Summary. This article addresses the socio-political phenomenon of corruption, its social nature and origins. The problems of the anti-corruption system were raised and ways to improve their solution were proposed, the nature and origins of corrup-

tion as a widespread social phenomenon were revealed; identified the main causes of corruption in Ukraine and considered methods of limiting its scale; proposals for improving the anti-corruption policy of the state were formed; scientific and political approaches to the process of forming an effective anti-corruption strategy in Ukraine are investigated. The article also describes the main causes of the negative phenomenon and approaches to combat it, as well as monitors the assessment of the level of trust in anti-corruption institutions. The article is devoted to the study of the social causes of corruption, the problems of the anti-corruption system in Ukraine and methods for improving this system.

Key words: corruption, socio-political phenomenon, struggle, politics, Ukraine.

Постановка проблеми. Корупція є широко поширеною проблемою в Україні. У 2018 році в Індексі сприйняття корупції міжнародної організації Трансперенсі Інтернешнл Україна зайняла 120-те місце зі 180 країн, що досліджувалися (прогрес 10 місць за рік). У 2012 році міжнародна аудиторська компанія Ernst & Young ставила Україну в трійку найбільш корумпованих країн світу разом з Колумбією та Бразилією. Загалом це полягає в тому, що боротьба з корупцією залишається однією з найбільш гострих і складних проблем на шляху становлення України як незалежної демократичної, правової і соціальної держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням боротьби та запобігання корупції присвячено багато наукових розробок, зокрема: роботи Є. Невмержицького, О. Хмари, Р. Калюжного, М. Мельника, В. Настюка, В. Гвоздецького М. Руденка, Є. Скулиша, В. Козака та ін.. Однак, раціональним залишається розробка механізмів запобігання корупції в органах державної влади та місцевого самоврядування.

Незважаючи на те, що на сьогодні існує низка наукових праць і публікацій, написаних вказаними вище та іншими авторами, тема корупції вивчається здебільшого в контексті здійснення загальнотеоретичного аналізу. Результати досліджень різних практичних аспектів корупції нині певною мірою не відповідають сучасним реаліям у зв'язку з прийняттям в Україні нового антикорупційного законодавства.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є вивчення корупції як соціально-політичного явища, формування системного уявлення про нього і на цій основі визначення його причини.

Виклад основного матеріалу. Корупція — негативне суспільне явище, яке проявляється в злочинному використанні службовими особами, громадськими і політичними діячами їх прав і посадових можливостей з метою особистого збагачення. Як і будь-яке суспільне явище, корупція в певних суспільних відносинах пронизує все суспільство, а в інших існувати не може. Корупція — це боротьба за зміну суспільних відносин [1].

Корупцію класифікують за такими критеріями: за типами взаємодіючих суб'єктів (громадяни і дрібні службовці, фірми і чиновники, нація і політичне керівництво); за типом вигоди (отримання прибутку або зменшення витрат); за спрямованістю (вну-

трішня і зовнішня); за способом взаємодії суб'єктів, ступенем централізації, передбачуваністю тощо. Історично корупція також розрізнялася за тим, чи відбувалося отримання неправомірних переваг за здійснення законних дій («хабарництво») або незаконних дій («лихварство»).

Корупційна схема — усталені або постійно діючі корупційні механізми, способи здобування та канали передачі грошей за колективної кримінальної діяльності. Корупційні схеми існують та діють у рамках офіційних легальних організацій як латентні (приховані) зв'язки-відносини між їх суб'єктами або учасниками, які використовують своє посадове або службове становище. Наприклад, хабарі та «відкати» (англ. Bribes and Kickbacks), системи «відмивання грошей» — є типовими історичними прикладами корупційних схем [2].

Корупція — це соціальне явище, яке бере початок у далекому минулому. Від античної доби й до сьогоднішніх днів значною проблемою політики в Європі є проблема контролю за особами та групами осіб, які ставлять власні інтереси вище за інтереси держави і суспільства в цілому. З появою такої соціальної групи, як чиновництво, корупція набула масштабного розмаху. Її міра та відвертість визначалися повнотою надання чиновництву влади над населенням та рівнем загального культурно-цивілізаційного розвитку самого суспільства.

Соціальна природа цього негативного явища з'являється практично одночасно з виникненням держави і полягає в наступному: державний апарат у процесі свого розвитку поступово стає особливою сукупністю людей, відокремлених від інших внаслідок специфічності їх соціального стану, що виражається у наділенні його представників владними повноваженнями публічного характеру. Звідси у них виникають особливі інтереси, що відрізняються за своїм змістом і спрямованістю від інтересів всіх інших членів суспільства. Такий стан викликає певною мірою «корозію» політичних інститутів і владних структур держапарату, що і породжує у певній категорії службовців солідарність у досягненні групової або особистої винагороди. Масштаби і характер корупції, знаходяться у прямій залежності від ролі і значення, яке надається державному апарату в соціальному управлінні суспільством. Наприклад, такі діяння були широко розповсюджені у часи Римської імперії, коли існував численний чиновницький апарат, який мав значний вплив у суспільстві.

Достатнього теоретичного осмислення проблеми корупції не було аж до другої половини ХХ ст. Але пізніше, через поширення масштабів втручання держави в економіку й інші сфери життя суспільства відбувається зростання чисельності держапарату і, як наслідок, збільшується його бюрократичний прошарок, який прагне діяти безконтрольно і стає живильним середовищем для розвитку корупції.

Процеси глобалізації та інформатизації зумовили збільшення масштабу корупції. В умовах глобалізації корупція подолала державні кордони і стала явищем міжнародним. Ставки зросли, і незаконні махінації почали втручатись у інтереси і добробут не однієї людини чи країни, а багатьох країн. Становлення і розвиток процесів та інститутів, супутніх інформаційному суспільству, значно підвищили цінність інформації, до якої мають монопольний доступ ті чи інші категорії бюрократії.

Корупція визначається як комплексне складне поняття, що охоплює сукупність взаємопов'язаних правопорушень, як кримінально-правових, так адміністративно-правових і дисциплінарних.

З моменту проголошення незалежності України проблема визначення поняття «корупція» набула яскраво вираженого політичного характеру. Відсутність законодавчого визначення терміна «корупція» давала змогу багатьом політичним діячам та посадовим особам вести мову про те, що неефективність боротьби з корупцією в державі залежала від того, що не існувало її політичного визначення.

Основними причинами високої корупції є неосконалість політичних інститутів, які забезпечують внутрішні і зовнішні механізми заборони. Крім цього, деякі об'єктивні обставини впроваджують істотний внесок:

- Високий рівень політичної й економічної монополізації.
- Цензура.
- Двозначні закони. Просте, лаконічне і зрозуміле законодавство скорочує потреби у великому апараті чиновників і полегшує розуміння законів громадянами.
- Незнання або нерозуміння законів населенням, що дозволяє посадовим особам доволно перешкоджати здійсненню бюрократичних процедур або завищувати належні виплати.
- Залежність стандартів і принципів, що лежать в основі роботи бюрократичного апарату, від політики правлячої еліти.
- Професійна некомпетентність бюрократії.
- Кумівство та політичне заступництво, внаслідок чого формуються особисті стосунки (таємні домовленості), що ослаблюють механізми контролю та запобігання корупції.
- Відсутність єдності в системі виконавчої влади, тобто регулювання однієї і тієї ж діяльності різними інстанціями.

- Нерозвинене (слабке) громадянське суспільство, внаслідок чого громадяни не мають достатнього впливу для ефективного контролю за діями законодавчої, виконавчої та судової гілок державної влади.

На сьогоднішній день невідомі методи з педагогіки та менеджменту, які б гарантували, що людина буде ідеальним чиновником [3].

Одним з дієвих радикальних способів позбавлення корупції є розпуск корумпованих органів влади. Крім розпуску органів влади, існують три підходи до зменшення корупції.

По-перше, можна посилити закони і їхнє виконання, тим самим підвищивши ризик покарання.

По-друге, можна створити економічні механізми, що дозволяють посадовим особам збільшити свої доходи, не порушуючи правила і закони.

По-третє, можна підсилити роль ринків і конкуренції, тим самим зменшивши розмір потенційного прибутку від корупції. До останнього також відноситься конкуренція у наданні державних послуг, за умови дублювання одними державними органами функцій інших органів. Більшість методів, що позитивно зарекомендували себе, відносяться до внутрішніх або зовнішніх механізмів нагляду [4].

Крім цих підходів існують ще такі способи боротьби з корупцією:

1. Перевірка електронних декларацій посадових осіб.
2. Використання даних та доступ до публічної інформації для викриття корупції.
3. Децентралізація та доброчесність.
4. Доступ до якісної медицини.
5. Викриття корупційних схем у інфраструктурі
  - а) корупція у сфері ЖКГ;
  - б) моніторинг ремонтів доріг [5].

Антикорупційна політика України

1. Засади антикорупційної політики (Антикорупційна стратегія) визначаються Верховною Радою України.

2. Верховна Рада України щороку не пізніше 1 червня проводить парламентські слухання з питань ситуації щодо корупції, затверджує та оприлюднює щорічну національну доповідь щодо реалізації засад антикорупційної політики.

3. Антикорупційна стратегія розробляється Національним агентством на основі аналізу ситуації щодо корупції, а також результатів виконання попередньої антикорупційної стратегії.

4. Антикорупційна стратегія реалізується шляхом виконання державної програми, яка розробляється Національним агентством та затверджується Кабінетом Міністрів України.

Керівники державних органів несуть персональну відповідальність за забезпечення реалізації державної програми з виконання Антикорупційної стратегії.

5. Державна програма з виконання Антикорупційної стратегії підлягає щорічному перегляду

з урахуванням результатів реалізації визначених заходів, висновків та рекомендацій парламентських слухань з питань ситуації щодо корупції. (ст. 18 3-ну Про запобігання корупції)

Антикорупційні програми повинні передбачати:

- 1) визначення засад загальної відомчої політики щодо запобігання та протидії корупції у відповідній сфері, заходи з їх реалізації, а також з виконання антикорупційної стратегії та державної антикорупційної програми;
- 2) оцінку корупційних ризиків у діяльності органу, установи, організації, причини, що їх породжують та умови, що їм сприяють;
- 3) заходи щодо усунення виявлених корупційних ризиків, осіб, відповідальних за їх виконання, строки та необхідні ресурси;
- 4) навчання та заходи з поширення інформації щодо програм антикорупційного спрямування;
- 5) процедури щодо моніторингу, оцінки виконання та періодичного перегляду програм;
- 6) інші спрямовані на запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням заходи [6].

Дослідження проведене з 4 по 9 грудня 2019 року. Було опитано 2015 респондентів віком від 18 років у місті Хмельницький за вибіркою, що репрезентує доросле населення країни за основними соціально-демографічними показниками. Вибірка опитування будувалася як багатоступенева, випадкова із квотним відбором респондентів на останньому етапі. Теоретична похибка вибірки (без врахування дизайнефекту) не перевищує 2% з імовірністю 0,95.

Дослідження оцінки громадянами рівня довіри до таких соціальних інститутів як Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), спеціалізована антикорупційна прокуратура, національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), антикорупційний суд показує, що баланс довіри-недовіри від'ємний і становить більше 35%.

Корупція є однією з причин зниження таких ресурсів: інфраструктура, медицина, освіта, економіка. Вона має різні форми та існує в різних секторах. Таким чином, викорінення корупції повинно відбуватися на багатьох «фронтах» та вимагає переосмислення можливих шляхів трансформації.

Корупція завжди зростає, коли країна знаходиться на стадії трансформації, оскільки Україна проходить не просто стадію демократизації державного устрою, а здійснює докорінну трансформацію економічного і політичного устрою, правової і соціальної систем, то зростання рівня корупції є об'єктивним обумовленим фактором. Але визнання зростання

рівня корупції об'єктивно обумовленим фактором зовсім не означає, що з нею треба примиритись. Корупція занадто дорого коштує нашій державі і народу як в матеріальному, так і в духовному вимірах. І справа не тільки у прямих втратах від корупції, які досягають десятків мільярдів доларів за рік. Не менш небезпечне те, що в суспільній свідомості вкорінюється стереотип про корупцію як етично прийнятну форму дій і «відновлення соціальної справедливості», розмивається розуміння суспільної небезпеки цього явища. Тому вивчення причин і наслідків розповсюдження корупції, систем боротьби з нею сьогодні — нагальна проблема суспільних наук.

В Україні створена в цілому достатня законодавча база для ефективної боротьби з корупцією. Вона передбачає цілий комплекс кримінально-, адміністративно-, цивільно-правових, дисциплінарних та інших заходів, який дозволяє притягнути до того чи іншого виду відповідальності практично будь-яку посадову особу органів державної влади, що допустила те чи інше зловживання владою чи посадовим становищем.

Важливим фактором запобігання проявам корупції є вдосконалення діяльності органів по боротьбі з корупцією. Одним із головних напрямів має бути створення умов, які б обмежували безпосередній контакт з клієнтом і таким чином унеможлилювали скоєння корупційних діянь державними службовцями.

Єдина мета зусиль усіх державних органів у цьому напрямі — це забезпечення дотримання прав і свобод громадян, якнайповнішої реалізації їхніх законних інтересів, адже єдиним чинником ефективності роботи у цьому випадку є те, наскільки громадяни задоволені виконанням зобов'язань, які бере на себе держава.

Необхідно більше уваги приділяти своєчасному реагуванню на повідомлення громадян, засобів масової інформації, результати соціологічних досліджень про корупційні діяння та інші протиправні дії посадових осіб, поширеність корупції в окремих відомствах [7].

Висновок. Корупція як соціально-політичне явище виникла дуже давно, а її роль полягає у неправомірному використанні влади чи службових повноважень та пов'язаних з ними можливостей для одержання матеріальних або інших благ, пільг та інших переваг особою, яка наділена владними повноваженнями, службовцем або іншою особою. При цьому такі дії чи бездіяльність обов'язково порушують визначені та гарантовані Конституцією України права і свободи громадянина України.

Література

1. Гурзель Юлія. Корупція — негативне суспільне явище. URL: https://tern.gp.gov.ua/userfiles/Robota_Gurzel_YULija.pdf
2. Пранаб К. Б. Корупція та розвиток: огляд проблем [Corruption and Development: A Review of Issues: Corruption and Development], Каліфорнійський університет в Берклі, Каліфорнія. Журнал економічної літератури, 2017. С. 1320–1346. URL: <https://web.archive.org/web/20090920192546/http://www.vwl.uni-mannheim.de/ciccone/Bardhan-JEL1997.pdf>
3. Дрьомов С. В., Кальниш Ю. Г., Клименко Д. В. Корупція в Україні: причини поширення та механізми протидії / За редакцією Ю. Г. Кальниша. К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2010. 88 с. URL: <http://sd.net.ua/2012/03/08/korupciya-v-ukrayini.html>
4. Альберто Адес, Рафаель Ді Телла Нова економіка корупції: опитування та деякі нові результати, [The New Economics of Corruption: a Survey and Some New Results]. 1997. Випуск 3. С. 496–515. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/1467-9248.00093>
5. Способи боротьби з корупцією. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/articles/2018/five-ways-to-fight-graft.html>
6. Беззуб І.; мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ «Антикорупційна політика в Україні» — м. Київ: Інформаційно-аналітичний бюлетень «Громадська думка», 2016. № 10 (92). URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1260:antikoruptionsijna-politika-v-ukrajini&catid=8:golovni-temi&Itemid=350
7. Корупція. Шляхи її подолання. URL: <http://dergachirda.gov.ua/news/776>

References

1. Hurzel Yuliia. Koruptsiia — nehatyvne suspilne yavyshche. URL: https://tern.gp.gov.ua/userfiles/Robota_Gurzel_YULija.pdf
2. Pranab K. B. Koruptsiia ta rozvytok: ohliad problem [Corruption and Development: A Review of Issues: Corruption and Development], Kaliforniiskiy universytet v Berkli, Kaliforniia. Zhurnal ekonomichnoi literatury, 2017. S. 1320–1346. URL: <https://web.archive.org/web/20090920192546/http://www.vwl.uni-mannheim.de/ciccone/Bardhan-JEL1997.pdf>
3. Dromov S. V., Kalnysh Yu. H., Klymenko D. B. Koruptsiia v Ukraini: prychyny poshyrennia ta mekhanizmy protydii / Za redaktsiieiu Yu. H. Kalnysha. K.: DP «NVTs «Priorytety», 2010. 88 s. URL: <http://sd.net.ua/2012/03/08/korupciya-v-ukrayini.html>
4. Alberto Ades, Rafael Di Tella Nova ekonomika koruptsii: opytuvannia ta deiaki novi rezultaty, [The New Economics of Corruption: a Survey and Some New Results]. 1997. Vypusk 3. S. 496–515. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/1467-9248.00093>
5. Sposoby borotby z koruptsiieiu. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/articles/2018/five-ways-to-fight-graft.html>
6. Bezzub I.; mol. nauk. spivrob. NIuB NBUV «Antykoruptsiina polityka v Ukraini» — m. Kyiv: Informatsiino-analitychnyi biuleten «Hromadska dumka», 2016. № 10 (92). URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1260:antikoruptionsijna-politika-v-ukrajini&catid=8:golovni-temi&Itemid=350
7. Koruptsiia. Shliakhy yii podolannia. URL: <http://dergachirda.gov.ua/news/776>

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА»

Збірник наукових статей

№ 3 (83)

2 том

Голова редакційної колегії — д.е.н., професор *Камінська Т.Г.*

Київ 2020

Видано в авторській редакції

Засновник / Видавець ТОВ «Фінансова Рада України»

Адреса: Україна, м. Київ, вул. Павлівська, 22, оф. 12

Контактний телефон: +38 (067) 401-8435

E-mail: editor@inter-nauka.com

www.inter-nauka.com

Підписано до друку 20.03.2020. Формат 60×84/8

Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookAS.

Умовно-друкованих аркушів 6,51. Тираж 100.

Замовлення № 398. Ціна договірна.

Надруковано з готового оригінал-макету.

Надруковано у видавництві

ТОВ «Центр учбової літератури»

вул. Лаврська, 20 м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до державного реєстру видавців, виготівників і

розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 2458 від 30.03.2006 р.